ЮЛІЯН ЧАЙКІВСЬКИЙ.

ВОЛОДИМИР СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

ЖИТЄПИС І ХАРАКТЕРИСТИКА.

(Відбитка з „Літературно-Наукового Вістника“).

У ЛЬВОВІ.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.
1905.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
01179558 (-)

8-5660
2012

Юлїян Чайківський.

Володимир Стебельський

Житєпис і характеристика.

(Відбитка з „Літературно-Наукового Вістника“).

У Львові.

З друкарнї Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.
1905.

Отся розвідка була читана на літературних вправах проф. Дра К. Студинського і друкуєть ся з змінами і доповненями. Йому і Вп. Дрови І. Франкови складаю щиру подяку за цінні вказівки, якими я покористував ся.

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 195.430
12540
Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Володимир Стебельський.

Дня 22 грудня 1891 р. згинув у Варшаві самовбійчою смертю в повнім розстрою фізичних і духовних сил галицький Русин, чоловік великого таланту, Володимир Стебельський. Галицька Русь приняла вість про його трагічний конець цілком холодно. Ся холодність була з многих оглядів оправдана. Стебельський відцурав ся Руси, зірвав зовсім із народнім житєм і не вагав ся на все руське кидати болотом їди і сарказму. В протягу свого житя він тричи міняв свої переконаня. В часі своїх ґімназийних студій був українофілом; по скінченю ґімназії опинив ся в москвофільськім таборі і був у нім довший час. У кінці прийшла третя метаморфоза: Стебельський став польонофілом, прихильником як найбільшої згоди з Поляками аж до національного ренеґацтва. Причин на се треба шукати в сумних, деморалізуючих відносинах і в його вразливій, хиткій вдачі. Зійшовши раз на круту дорогу не мав стільки сили, щоб оперти ся пагубним впливам, піддавав ся їм чимраз більше, нидів і в кінці звів ся нїнащо.

Як поет і письменник Стебельський не лишив по собі видного слїду, хоч великих здібностий йому відмовити годі. Стати визначнїйшим поетом руським він не міг, бо знане мови у него було крайно вбоге, а навчитись її потім не хотів. Далеко більшу літературну стійність мають його польські вірші. Всеж таки особа Стебельського заслугує на те, щоб їй близше приглянути ся. В своїм часі він відгравав досить важну ролю як публїцист. Москвофільська партія дивила ся на нього як на виїмково талановитого поета і уважала його вельми цінним набутком для себе.

Володимир Стебельський родив ся 31 серпня 1847 р.[1]) в Маґерові, місточку городецького повіту в Галичині. Отець його, Яків, був податковим урядником. Дитячі і хлопячі літа будучого поета плили в польській атмосфері. Коли Стебельський з приходом до самбірської ґімназії підпав під вплив україно-фільського руху серед тамошньої ґімназийної молодіжи, мати його, Полька, попрікала його за те і нарікала, що „ten Sambor tak mu głowę pobałamucił". Сї слова доказують, що Стебельський до року 1863, значить до свого приходу до Самбора, не мав „збаламученої голови", себ то не мав найменьшого понятя про руське житє і народнє питанє.

Народні школи кінчив Стебельський у Галичи, куди перенесено його батька. До низшої ґімназії ходив у Станїславові. Вчив ся мабуть добре, коли комісія „Народного Дому" ухвалила дати йому стипендію Ґеровського в висотї 100 зр. річно[2]).

В 1863 р. бачимо Володимира в самбірській ґімназії. Що спонукало його покинути Станїславів, не знаємо. Прийшов до Самбора скінчивши IV клясу. Підпис на однім із листів писаних до Будеволї (Д. Танячкевича) каже нам виразно, що Стебельський ходив у Самборі до V кл.

Шістьдесяті роки внесли в галицько-руську суспільність нові кличі, додали їй нової енерґії. Пробудженє завдячує Галичина Україні. Твори Шевченка, звісні потрохи й давнїйше, змогли що йно тепер, при співдїланю иньших впливів, викликати загальне одушевленє і, що важнїйше, зрозумінє ідей і постулятів, котрі в них містили ся. Попереднє десятилїтє було часом повного застою і занепаду на кождім полї. Москвофільське змаганє взяло верх у Галичинї. Демократичні ідеї давнього кружка Маркіяна Шашкевича зовсїм упали наслїдком інтензивної працї Зубрицького і його кольонії, до котрої прилучили ся й колишні прихильники народніх поглядів. Народня мова серед завзятої язиково-правописної полємїки була майже цїлком виперта з літератури. Запанував погляд, що народній язик простацький, що се жарґон; фабрико-

---

[1]) Хибно подає дату вродженя проф. Огоновський на липень 1847 р. (див. »Зоря« 1893 р., ст. 216). Вільгельм Фельдман (Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu, т. I, ст. 100), Ян Каспрович (Album poetów polskich, т. I) і иньші подають дату уродженя на 1848 р.

[2]) »Вѣстникъ, часопись для Русиновъ австрійскои державы« 1862, ч. 86.

вано отже „літературний“, панський відповідно до аристократизму галицької інтеліґенції, її заступників. Писали мішаниною церковно-словянщини з народньою, польською і великоруською мовою. Література була справді „сальонова“, тоб то далека від життя і його потреб. Ціла суспільність, із виїмком народньої маси цілком інертної, займала ся обрядовим питанєм; „се була річ такої великої ваги, що навіть молодіж, яка звичайно в своїх переконанях і поглядах іде далі, в першій хвилі зовсім піддавала ся ідеям старшого поколіня. Вона з запалом підхопила обрядове питанє і кинула ся до аґітації церковної“[1]). Що йно оживлений літературний і народній рух на Україні в 60-тих роках зміг піднести Галичину з дотеперішнього стану.

Звісно, молодіж найскорше і найгорячійше підхопила нові ідеї і стала їх у Галичині популяризувати. Демократичний напрям, що приплив із України, здобув собі зараз право горожанства. Україна, її історія і славна бувальщина одушевляє всіх молодих патріотів. Як у кождім початковім ділі, так і тут грала передовсім ролю молодеча фантазія і чутє. Молоді, кормлячись переважно поезією і белєтристикою, бачили перед собою виключно сьвітлі, пишні, геройські картини, мріяли переважно про перенесенє на галицький ґрунт козацької бувальщини, про воскресенє козаччини з її необмеженою свободою. Але сей ентузіязм мав і реальні користи. Завдяки молодіжи в руських родинах, сильно спольонізованих, проявляють ся деякі признаки руського життя, ведуть ся горячі патріотичні диспути і спори, лунає народня мова.

Пропаґандї українофільських ідей пособляла орґанізація молодіжи майже виключно ґімназийної, в „громади“. Перевів її горячий українолюбець і одушевлений народовець, Данило Танячкевич, знаний під псевдонімом Будеволя. Вплив його на молодіж був величезний: „як який знаменитий артист зі своїм інструментом, так він умів поводити ся з молодіжю... Не вирахованєм, а ентузіязмом своїм успів він згорнути її коло себе, уділити їй свого духа і кермувати нею безумовно. Бо й сам він був чоловік молодий, повний молодечої енерґії, молодечого запалу і всею силою своєї чистої душі полюбив він ті ідеали, які навіяла до Галичини

---

[1]) »Галицько-руське письменьство 1848—1865«, дра Остапа Терлецького, ст. 91.

Шевченкова поезія і відновлене літературно-наукове житє на Україні“[1]). На поклик Будеволї молодіж скоро гуртувала ся по провінціях, звертаючи ся в кождій справі до свого начальника, що невтомимо давав їй вказівки і ради. В році 1863 і 1864 завязали ся кружки у всіх визначнійших містах Галичини. Одним із перших був кружок самбірський, заснований з початком 1863 р. Саме в тім часї прибув сюди із Станїславова Стебельський.

Літа 1863 — 1865, в яких Стебельський кінчив ґімназію, знані нам досить добре завдяки захованій кореспонденції громадян із Будеволею[2]). Одним із тих, що часто з ним переписували ся, був і Володимир, і ми можемо тут із першої руки пізнати тодїшнє житє будучого поета, його бажаня, мрії і погляди, ролю, яку він відіграв серед товаришів.

Самбірська громада розвивала ся поволи серед тяжких перепон із боку москвофільської партії. Головою москвофільства в Самборі був Качковський, судовий радник. Вже в своїм першім листї до Будеволї жалуєть ся Антін Лаврівський на його шкідливий вплив: „Низша ґімназія стоїть зъ ізятємъ 2 або 3! цівкомъ підъ покровомъ Качковського, котрий не допускає жадній нашій гадки а притлумляє ю тамъ, де коли сама одъ себе взросте“[3]).

Ріжні були способи, якими Качковський намагав ся знищити у молодіжи зріст народної ідеї. До них належали й фільольоґічні арґументи. Слово „Самбір“ написане на „Метї“ через і а не о, викликувало у него насьмішки: „Качковський каже скланяти „Самбіръ“ такъ, якъ то на „Метї“ було. Питаєтця, ци добре такъ писати? такъ якъ же буде другий падежъ „Самбіра“? — та є то по руські (!) а Українцї такъ пишуть (?) — то може то по українські (?) а потімъ „дімъ“ и сміетця поміжъ мальчиками изъ письма, изъ Українцівъ“[4]).

В тім роді були й иньші докази Качковського против кулїшівки і народніх пересьвідчень. Щоб доказати „єдинство“ українсько-руського народу з великоруським, він брав анальоґію з Сербів і Хорватів, Чехів і Моравян, чим дїйсно міг досить успішно воювати з молодіжю, необізнаною з тими національними спорами,

---

[1]) О. Терлецький, Галицько-руське письменьство 1848—1865 ст. 124.
[2]) Кореспонденцію громад передав Д. Танячкевич до архіву »Просьвіти«.
[3]) Лист Лаврівського до Будеволї з дати 24. XI 1863.
[4]) Тамже.

що тикали ся відрубности поодиноких словянських народів. Серби і Хорвати — один нарід, „тілько Нїмцї написали дві історії і зробили два народи“. Те саме Чехи і Моравяни — одно, тілько „auf Geheiss des Ministeriums видано для Моравян граматику і знов два народи“... „Отъ черезъ такі бесіди, жалуєть ся Лаврівський, панує ненависть міжъ молодежою“. Справдї, котрий ученик міг в тім часї не захитати ся або оспорювати такі докази, що ще нинї по провінції в полїтично-народнїх диспутах мають доказову силу ?

Крім сих арґументів „строго наукових“ були й иньші, як понижуване Шевченка і заперечуване йому поетичного талану[1]), представлюване народовецької партії польонофільською[2]) і т. д.

Такі інтриґи і перепони з боку Качковського без сумнїву знеохочували, лякали і деморалїзували молодїж. Народовців-учеників слїдили платні шпіони і доносили Качковському про їх поведенє. У школї їх тероризував учитель руського язика Мійський. На нього часто нарікають наші громадяни, Лаврівський, Ясеницький, Заячківський, Константинович і иньші. Сей пан мав казати одному ученикови, що „Москалі добре роблятъ, що заказують по українськи учити і мовити, бо вінъ такъ само зробивъ би у Галичинї, коли би то отъ него залежало“[3]). Він зборонював писати кулїшівкою, дер зошити, а навіть відгрожував ся донести до Намісництва на непокірних „українців“[4]). Не дивниця, що серед таких обставин „громада“ розвивала ся дуже слабо, що самі передовцї попадали в зневіру і благали в Будеволї помочи: „братця тількі скоро поради! поради! Та не забувайте, що ми у великій нуждї находимо ся“, кличе Лаврівський. В початку 1865 р. Юстин Константинович у листї з 30 марта доносить, що громада наслїдком тяжких репресалій з боку Мійського і „старого поколїня“ ледви животїє. Вона справдї по відходї Лаврівського і Заячківського занидїла.

---

[1]) „Качковський Лїсїкевича вище Тараса ставляє“ (лист Лаврівського з 24. XI 1863).

[2]) »отъ теперъ розказує поміжъ малими, що ми й усі „Метяне“ обіщали, що на весну за Поляківъ битись підемо« (Лист з 1863 без дати).

[3]) Лист Ясеницького з 17 цьвітня 1864.

[4]) Тамже.

Вже в перших хвилях свого побуту в Самборі Стебельський стає членом громади. Хто втягнув його в кружок, не можна на певне сказати. Мабуть розголос про поетичний талан Стебельського спонукав Будеволю звернути ся до нього з сердечною листом. Стебельський одушевив ся нею і відписуючи Танячкевичови признає ся, що „еще не поняв добре і основно великого духа Українщини", бо прочитав заледви кілька українських книжок[1]). Те саме говорить про Стебельського і Антін Лаврівський: „щира се душа і має вінъ у правді гадку, ідею велику нашу, Україну, плекає вінъ ю щиро у серці своімъ, но що, коли вінъ нічо и нічо не знає нашъ нарідъ, не знає єго пісні та обичаї"[2]).

Авреоля поета, якою окружили товариші Стебельського, дивлячи ся на нього як на висше єство, одурила його вже на початку. Він пише свої листи поетичним, цьвітистим стилем, яким писала тодї вся молодїж під впливом Будеволї, і з'ображає себе виїмковою істотою з незвичайно вразливою душею: „Душа моя то море... підниметься одная хвиля, ажъ ось і друга зашалїє. Душа моя то величня картина"[3]). Те пересьвідченє, що його душа не аби яка, доводить його до того, що пописує ся образовими фразами, метафорами, порівнанями при цїлій своїй поетичности неприродними і натягненими, і представляє себе вже тодї — в 16 р. житя — ґенїєм, що має сповнити великі задачі і перед яким цїлий сьвіт має впасти ниць. „Цїлий образъ народного житя въ Самборі, це мерзенна, непонятна картина!" — кличе з обуренєм. На його думку вся молодїж матеріялїстична, незгідлива, годі з нею працювати! Самого себе характеризує Стебельський ідеальним, вельми очитаним, поетом, скованим житєвою прозою: „Прочитавъ я до 1000 ділъ — и виробивъ ся хаосъ у моїмъ духу, якісь неясні, грубо по части містичні мрії, відъ котрихъ я ще нині не свободенъ... Теорії високі фільозофівъ, сни метафізичні Німців відгукуютця вічно у моєму серці... Я бачишъ недоволенъ собою, недоволенъ світомъ, закований въ кайдани крайної прози вириваюсь часомъ духомъ и переливаюсь у горющі дитирамби. Жаль за тими гарними днями, за товъ молодецькою весною, що такъ рано

---

[1]) Лист з 1863 3 XII.
[2]) Лист з 1863 р. без дати.
[3]) Лист з 27 I 1864.

погасла, такъ рано перешуміла, змела буйну цьвітку яри“[1]). Нещасний „16-літній старець“ нехтує холодну прозу і „живе в своїй ідеальній Україні“. Однак і в ній він довго жити не в силї. „Я Прометей дикий, шалений, понурий; я не можу бути тихимъ, смирно страдающимъ мученикомъ! Часомъ лишъ надлетить золотая хвиля до бурнього серця, лице заясніє... я тоді тихий, идиличній... Святая тая хвиля минетця борзо, и жаль ми потому ії, жаль страшний, я плачу на зівялімъ цвіті правдивої поезиі!“

Як бачимо, Стебельський мав уже тоді високе понятє про свої здібности. Він очевидно й сам не помічає фальшивого тону своєї сповіди, ані тої великої бляґи про прочитаних 1000 фільософічних творів, із яких зрештою в цілій його фільософії і в його писанях нїде не видно нїякого слїду. В дійсности наш „закований Прометей“ не дає нїяких реальних доказів ані свого великого очитаня, ані надзвичайного поетичного талану. Вправдї звертав ся він до Климковича в справі своїх наукових праць і хотїв помішати в „Метї“ статї з поля фільософії і естетики, але з того не вийшло нїчого: чи то Стебельський скінчив на заяві, що хоче писати, або його статї так були „наукові“, що їх Климкович не помістив.

З того часу походить публїцистична статя Стебельського[4]), одинокий доказ його „наукової“ дїяльности. Він застановляєть ся над руським патріотизмом і житєм мабуть Галичини, бо з статї годї пізнати певно, про чий патріотизм він говорить. В руськім патріотизмі розріжняє він три фази. Перша була тодї, коли ми жили мріями. Се був час неясних фантазій молодого духа, житє теперішністю. Наш патріотизм опирав ся на полємиці. Друга фаза патріотизму — житє бувальщиною. Русини обертали ся в країні рефлєксії. Ся фаза тревати-ме ще довго, бо деякі „животні сили орґанізма Руси“ ще не віджили. В третій фазї „ясно заговорить голос руського люду“ і станемо жити будучністю. Мета наша величня і ясна, як душа руська. Ми, Славяни, повинні утворити федерацію словянського духа. Покликом до працї над людом і до згоди кінчить автор свою „розправу“ про руський патріотизм.

---

[1]) Лист з 27 сїчня 1864.
[2]) Лист з 10 III 1864.
[3]) Лист до Климковича з дати 25 XII 1863.
[4]) „Слово“ з 1864 р., ч. 1: „Рускій патріотизмъ“.

Ся перша публіцистична статя Стебельського — характерна для нього як на тепер так і на далі. Неясність, туманність, незнанє обставин і при тім усїм переконанє про вартість своїх загальників, будуть його характеризувати в публіцистичній дїяльности. Пізнїйші його статї не будуть лїпші від „аналїзи“ руського патріотизму. Свого погляду він нїколи не умотивує, своєї мети не висловить ясно, бо очевидно й сам її не розуміє.

Українофільський патріотизм Стебельського в Самборі в дійсности був дуже непевний. Хоч він у своїх листах запевняє Будеволю, що живе в „своїй ідеальній Україні“, що його душа „ясно, фанатично любляча душа Українця“, котрий „обнимає мученицьку голову України вінцем невянучої слави“, — всеж таки між товаришами уперто держить ся переконанє, що Стебельський є в зносинах із Качковським і бере від нього грошеві субсідії. Щирість його українофільства підозріває сам Лаврівський, що Стебельського високо цїнив, звав у листах „великою душою“ і певне не кидав на нього безпідставних підозрінь: „Уважайте на него (себ то Стебельського) щиро, щобъ вінъ не перекацапивъ ся, щобъ вінъ зъ великої думи на иньшу дорогу не вступивъ“[1]). На иньшім місцї він просить Будеволю, щоби Гайдабуру (громадянський псевдонїм Стебельського) забрав до Львова, „бо тутъ у Самборі загибъ би“.

Що Стебельський хитав ся вже в початках своїх народовецьких змагань, се потрохи й не дивниця. Він улягав із одного боку пресії родичів, передовсїм матери, а з другого Качковському, що цїнив у нього поетичний талан і зовсїм природно хотїв з'єднати його для своєї партії. Коли заходи Качковського не вінчались скоро успіхом і Стебельський отягав ся з рішучим розривом із громадою, він припустив найсильнїйший атак. Батько Володимира дістав урядове повідомленє, щоб наглядав за сином, бо він є „schon zweimal stark markiert“. Громадяни — Лаврівський в листї з 1864 р. — приписують сю подію Качковському. Наслїдком того остереженя налякані родичі присилували сина виступити з громади.

Здавалось би, що ся подія вельми вразила Стебельського. Він іде з журби пити, курить сильні папіроси, попадає в мелян-

---

[1]) Лист Лавр. до Будев. з 24 XI 1863.

холію, так що товариші боять ся за його здоровлє. Більше однак правдоподібне, що се нещастє було йому на руку, бо звільняло його від участи в громадянських сходинах. Його поведенє з товаришами робить ся холодне, його кореспонденція рідша і тон її холодний. Підозріня за москвофільство виводять його з рівноваги, озлоблюють, але de facto він не збиває їх нїякими конкретними доказами, лише сарказмом: „Ви думаєте, що я перешуєний Дідицкимъ. Думайте собі гараздъ — на те ви тільки вже видумали“... Найрізкійшим тоном визначуєть ся лист писаний 3 липня 1865 до Будеволї: „Кобимъ мавъ семинарський гуморъ, написавбимъ Тобі на одраду, чи не на одраду, трактатъ фильософічній чи хвильософічній о людській памяти. Але жахаючись, щоби дещо не написати книжнего, залишивъ я те, а лишъ прошу, прийми богослове кілька слівъ латинськихъ безъ перекрученя ихъ на руський (цуръ ми! що я казавъ) говоръ“. В тім тонї писаний увесь лист. „Нива“ се для Стебельського „якась Нива, що оратимутъ зъ новимъ годомъ (1865) тоті самі, котрі досі ще ничъ не виорали“. Поклики Будеволї для нього тепер „всїлякі фантазії“.

На „Ниву“ сердив ся Стебельський за те, що там справлювано його стихи і, як можна догадувати ся, також і за те, що не так то дуже признавано йому „геніяльність“. „Буду мовчавъ, якъ приказавъ критикъ, що забагъ, щоби поет скинувъ свою шату, щоби сьпівавъ на ладъ, який його душі чужий, щоби промінявъ душу свою на чужую. Най той критикъ спитаєсь людей, що свої мислі въ славнихъ ділахъ поскладали, най вгляне въ літератури мудрійшихъ народівъ якъ ми... О ви Украінці“...

Стебельський забажав показати, як то виглядає правдиво европейський і артистичний твір. Доносить нам, що пише повість „Шалена“, „въ ничімъ а ничімъ не народню; навіть те любе, гарне — брешешъ не приходить ні разъ“. Стихів від тепер писати не буде: „хиба вигрієсь колись у моїй голові яке: А тьфу тобі — цуръ та пекъ“[1]).

Така їдка іронїя і насьмішки над народньою мовою і поезією, по недавних заявах любови і привязаня до всього, що украінське, на перший погляд видавались би незрозумілими і дивними, та вони вияснюють ся як перехід до його скорої метаморфози, до

---

[1]) Виписки з листу до Будеволї з 28 II 1865, підписаного буквами: x y z.

москвофільської партії. „Українці“ не одушевлялись його поезіями, а навіть позволяли собі їх справляти. Inde ігае. Тимчасом старороуси в особі Качковського і Дідицького цінили його і ще й платили гроші.

Поки що в гімназії годі було маніфестувати ся і Стебельський лишає ся і на дальше українцем-громадянином. Товариші-громадяни довший час вірили в його народництво і уважали його навіть за підпору „хитаючого ся духа громади“[1]). Аж коли покинули гімназію два найщирші ученики-народолюбці, Лаврівський і Заячківський, Стебельський став поводити ся інакше і виявляти свої дійсні симпатії: „Панъ Стебельскій, поєднавши ся зъ покровителями Руси, охолоднівъ і запитати го що, то виносить ся над другого і гордитъ другими гейби всі розуми посідавъ. Ми вже го навіть за козака не поважаємо. Много такихъ находитъ ся, що за гроші і за славу вирекліби ся своєй святой віри і батьківщини“[2]). Рік 1867 показав, що сї слова одного з молодших товаришів були справедливі.

В р. 1865 перериває Стебельський зносини з Будеволею, і тому нам незвісний час пробуваня його в Самборі аж до укінченя гімназії 1866 р. Певне лиш те, що зі своїм народолюбством у тім часї він рішучо попрощав ся.

Літературну дїяльність зачав Стебельський дуже вчасно, бо вже в 1863 р. в „Метї“. Першим його твором був вірш „Панамъ“, погроза страшної пімсти люду за кривди, темряву, неволю, в котру пани закували простий нарід. Зростаюча сьвідомість поміж масами лякає панів, їм снять ся сьвячені ножі, різня і розлив крови. Автор утихомирює однак сам перепуджених панів:

Не бійте ся брата!
Ми не сини Робеспєра,
Не дїти Мората,
Ми апостоли тишини...[3]).

---

[1]) Лист Юстина Константиновича з д. 30 III 1865 до Будеволї.

[2]) Лист з 1865 р. (без дати) писаний Петром Ільковом, уч. VI кл. до Будеволї.

[3]) »Мета« 1863, ст. 181—183.

Постулят люду — воля. Пани не хочуть відцурати ся свого поведеня, допускають ся безправств і самоволї, тому люд — навпаки попередньому запевненю про тишину — заграє їм „кроваву драму“. Сам поет крайне обурений на панів, зве їх „каїнами, людоїдами, синами обману, клятими“, даючи волю настроєви, який у него тодї панував, як сам у листї згадує[1]).

Зайве говорити, що стихотвір нїчим не замітний. Поетичні образи, звороти, метричну форму дав Стебельському Шевченко, передовсїм „Посланіє“ і „До Основяненка“.

Те саме треба сказати і про „Думу“ поміщену в листї до Будеволї з 1863 р. і йому присьвячену. Се досить наївний, Шевченковими фразами писаний плач над сумним станом України і Галичини. Виступає вже тут головна в будуччині прикмета стихотворів Стебельського — п а т о с. Поет тужить передовсїм за „золотою долею“ і „вороним коником“:

Гине, брате, наша правда
Нїчновъ дрімотою —
Попрощалась Україна
Зъ долевъ золотою,
Попрощались наші степи
Зъ коникомъ воронимъ! —
А відъ Сяна до Самари,
Відъ Самари ажъ до Дону,
А відъ Дону підъ Карпатъ —
Бьють въ окови яничари,
Тисне насъ троїчний катъ!

Загально наш поет з н е в і р е н и й у кращу будуччину: „Ми Прометеї заковані в пута“. Щоб однак перед Будеволею заявити себе щиро віруючим у відродженє України, він кінчить категоричною заявою, що:

Буде воля! и устанешъ
Мати Україно! —

---

[1]) „Покищо я зміривъ глубиню українськоі ідеі бувъ я цілою душею найчервеньший изъ червонихъ а Маратъ, Робесьпєр, Дантонъ стояли на сірімъ ґрунті моєі душі въ яснімъ світлі демократіі“ (Лист з 1863 р. без дати).

И останешъ моя рідня
Галича руіно!

Стихи в тім роді в 60-тих роках вельми численні в Галичині. Писали їх майже всї галицькі поети. Навіть у Федьковича „Україна“ не викликала, відповідно до пануючого козакофільства сильнїйших вражінь. Його цїкавила гарна українська дївчина, що пливе в човні з чорнобровим козаком. Правдивої України не знали ще тодї галицькі Русини, знали лиш ту, що її пізнали в романтичних віршах українських поетів.

Лише в тих перших і найвчаснїйших своїх стихотворах стоїть Стебельський на становищі загально українськім. Його гроби не лише там, де за дїтьми люду „плачуть внуки Бескидами“, але також:

Де цілий степъ — то могила
Що козацький край закрила[1]).

В пізнїйших своїх патріотичних поезіях він говорить або виключно про Галичину, або осьпівує панрусизм.

Вірш „Русь над все“[2]) замітний хиба своєю тенденцією. Автор протиставляє личну любов висшій любві вітчини і віддає першенство останнїй. Коли Полька Мальвіна вимагає від патріотичного Ярослава, аби для неї відцурав ся Руси, він відкидає з обуренєм її пропозицію:

Мильша менї як Мальвіна,
Від котрої в даль несусь,
Тая отцїв Рай-країна,
Мильша ми сьвятая Русь.

Звертаю увагу на сей погляд чи радше настрій молодого поета супроти Поляків. Він ярко зазначує шкідливість близших зносин із ними, маніфестує себе горячим Русином.

По скінченю ґімназії в 1866 р. Стебельський стає слухачем фільософії львівського університету і заразом — із горячого укра-

---

[1]) „Нива“ з 1865 р.: »Мої гроби«.
[2]) „Голос народный« з 1866 р.

їнофіла, що три роки тому назад присяг „за сьвяту Україну терпіти і сьпівати“ — передовиком москвофільської молодіжи. З запалом гідним лїпшої справи виявляє сьвітови свій „русскій“ патріотизм. Він стає головним співробітником русофільського орґану „Боянъ“[1]) і в запросинах до передплати пише шумну заяву, що кидає цеголку до „храма одной святой Руси“.

Ще яркійше заманіфестував ся Стебельський, станувши в обороні Якова Головацького. Безпосередним мотивом до виступу були два листи Кулїша, писані до Головацького 1866 р. Сї листи не призначені до опублїкованя помістило „Слово“ в ч. 44 (1867), а за ним передрукував „Боян“ (ч. 10). В однім листї остерігає Кулїш Галичан, аби не дїлили ся на партії, аби тим успішнійше можна виступити против Поляків. Не повинні Галичани еміґрувати до польського Королївства, бо тут, у себе, кождий руський звук має свою цїну. В другім листї говорить Кулїш про кулїшівку. Один „плекатель зі Львова“, як каже Кулїш, доніс йому, що має тут виходити письмо в польсько-руськім дусї і то кулїшівкою. На сю вість послав Кулїш до Головацького приватний лист, де „завітувавъ, що коли Ляхи печататимуть моєю правописею на ознаку нашого розмиру съ великою Русею, коли наша фонетична правопись виставлятиметця не яко підмога народові до просьвіти, а яко знамено нашої руської розні, то я, пишучи по своему, по вкраінськи, печататиму етимологичнею старосьвітською ортографиєю“[2]).

Сї листи без дозволу автора Головацький надрукував у „Слові“ ч. 44 як смертоносний удар для „сепаратистів“. Довідавши ся про те, Кулїш посилає протест на руки Партицького, і сей за дозволом Кулїша друкує його в „Правдї“ (1867, ст. 72).

Кулїш між р. 1861—1867 був на службі в Варшаві, він був директором комісії „внутренныхъ и духовныхъ дѣлъ“, що завідувала справами греко-уніятської епархії холмської. На тім становищі він разом із Лебединцевим чимало причинив ся до обруселя холмської Руси. Тим способом він хотїв, як каже О. Маковей, вбити клина між Українців і Поляків. (Панько Олелькович Кулїш,

---

[1]) Перших шість чисел сеї часописи вийшло під редакцією Стебельського (див. примітку до „Бояна“ в бібліоґрафії Ів. Ем. Левіцького).

[2]) »Русь« з 1867 р., ч. 25.

ст. 35). Його тодішні погляди перехиляли ся зовсім у сторону Росії; супроти Польщі він стояв неприхильно і уважав усякі зносини з Поляками за шкідливі. Нараз дістає зі Львова вість про польонофільську пропаґанду між народовцями, про видаване за польські гроші часописи і до того куліївкою[1]). Затривожений такими фактами написав до Головацького приватний лист, де виявив готовість відректи ся куліївки, коли нею мають послугувати ся Поляки „яко знаменом руської розні“. Така в коротці ґенеза листів Куліша до Головацького.

Надруковане Головацьким приватних листів спонукало Куліша до протесту. В обороні Головацького виступив Стебельський[2]). Сам протест Куліша для Стебельського „юмористическое писаннячко“, яке подрібно розбирати він не „росположенъ“. Та воно на його думку „можетъ служить доводомъ вздора и непрочности всякихъ покушеній народнаго сепаратизма“. Куліш нерозумно обидив Головацького і редактора „Слова“, бо не познайомив ся добре зі справою. Заяву його надрукував не Головацький, але патріотична молодіж, бо Куліш сам велів „внушать каждому поборнику русскаго элемента въ Галиціи основныя начала политики“, звісно, своєї. Листи не змінені, лиш редактор опустив початок, а задержав ті місця, що говорили про куліївку. Против неї виступає Стебельський найсильнійше, як против причини всього нещастя: вона вносить у руський нарід Галичини розлад, ізза неї мабуть і Куліш „умышляетъ сепаратизмъ политическій“. Тепер у Галичині зовсім не пора на „политически затѣи“. „Стало быть, мы сознали, что мы сыны 60-ти миліоннаго народа русскаго, народа святого и единого какъ Богъ! Стало быть, мы, русскіе граждане Австріи, хотимо трудить ся надъ духовнымъ обединеніемъ Славянской націи, въ которой предѣлахъ солнцамъ не льзя западать“[3]). Потім бере Стебельський в оборону „русскихъ ученыхъ и публицистовъ“ Зубрицького, Головацького, Наумовича і т. д., яких Куліш зовсім

---

[1]) Закиди, що має виходити часопись підпирана Поляками, відносили ся до »Руси“, яка виходила 1867 р. під редакцією К. Горбаля, однак не за гроші польські, тілько з підмогою правительства. Вона виходила против »Слова«. (Огон. Ист. рус. лит. II 2, 672 і О. Маковей, Панько Олелькович Куліш, ст. 37).

[2]) Мало се стати ся, як замічає »Дїло« (1886, р. ч. 49) на приказ Дїдицького.

[3]) Боян з 1867 р., ч. 13.

не тикав. „Во имя Славянскаго генія“ вступає автор під знамя Кирила і Методія, „подъ которымъ въ славянской матушкѣ Москвѣ братали ся Ригеры съ Шафариками и Шафарики съ Погодиными, а молчали только Поляки и Кулишъ“. І знов тяжкі інвективи против куліївки: як би її значінє розумів був Черкаський, то вона 1859 р. була би заведена в народніх школах, як тепер 1867 є в протоколах галицького сойму. З нею „кокетничаютъ“ польські гроші, нею пишуть доноси і „юмористическіи статьи мальчишки незнающіе филологіи“. В кінці автор запевняє Куліша, що нарід із відразою дивить ся на куліївку, „любуєсь на правописанію грамотъ вѣры своей“. Куліївка, „это каррикатурное исчадіе отца Духинскаго и матери ограниченности“.

Свою філіпіку против Куліша і куліївки кінчить Стебельський рядом фраз незрозумілих, шумних, що з справою протесту нічим не вяжуть ся; тут являє ся і дух „Маккіявеля“, і „результатъ органическаго развитія нашого і галиційскіи донъ-Кихоты“.

На маніфест Стебельського відповів основно в довшій статі Василь Білозерський, під псевдонімом „Русинъ“[1]). Він переходить його гадка за гадкою і виказує всю безтактовність і поверховість сеї апольогії русофільства. Маніфест Стебельського невмісний вже з того огляду, що боронить нечесної справи. На думку Білозерського Куліш у своїх листах до Головацького, листах приватних, стояв саме в обороні „русскаго единства“, виступаючи против польонофільства галицьких українофілів, яким його налякав Головацький. Як би Стебельський умів судити річ не поверхово, то повинен би був похвалити Куліша, бо він саме заступав ся за ті „ідеали“, котрі визнавала його партія. Тимчасом він звернув увагу виключно на приватну справу публікації листів, і попавши в неприродний патос, дійшов до нельогічностий і абсурдів. Першою такою неконсеквенцією є обвинувачуванє Куліша в „сепаратизмѣ“, коли він у дійсности був горячим прихильником обєдиненя. Стебельський раз викидає Куліша із серць Галичан, яко „плевателя на русскихъ плекателей“, то знов витає його в імени Галичан хлібом-сіллю Славян. Оборона Дідицьких, Головацьких, Зубрицьких і т. д. перед Кулішем зайва, бо він ані словечком про них не

---

[1]) „Отвѣтъ Бояну-Стебельскому“. Додаток до 14 ч. „Правди“ з р. 1867.

говорив. Незрозумілі всї патетичні оклики Стебельського. До них належить фраза про „славянску націю“, „въ которой предѣлахъ солнцамъ нельза западать“, тороченє про вношенє в орґанїзм народа (якого, незвісно) „демократическихъ началъ юга“, про духа Маккіявеля і т. д.

З основними арґументами виступив Білозерський на інвективи Стебельського против куліїшівки. На думку Стебельського куліїшівка з одного боку корисна і потрібна, о скілько пособляє розширеню і улекшеню елементарної осьвіти, з другого одначе вона повне „ничтожество, исчадіе отца Духинскаго и матери ограниченности“. Стебельський ідучи за загалом галицьких москвофілів у минувшому і теперішному уважає куліїшівку польською інтриґою. Щоб повчити його про значінє фонетичної правописи, Білозерський дає довший екскурс про неї. Звуки кождої мови улягали змінї і відповідно до того мусїла міняти ся і правопись, щоб їх представити письмом. Фонетика зовсїм не є „исчадіе отца Духинскаго“, але власне вона була доказом глубокого знаня законів мови. Нею користували ся вже в найдавнїйших часах мужі вельми учені. Білозерський пригадує, що Данте і Петрарка писали фонетикою. В новійших часах вона здобула право горожанства в Сербії, завдяки Вукови Караджічови; нею пишуть і иньші Славяни, як Болгари, потрохи Чехи. Звісна вона і в Росії, де Лажечніков написав фонетикою свій роман „Басурмен“. Що до фонетичної правописи у нас, то Куліш її не винайшов, лише зреформував. Куліївка нї чим не винна, що нею, як каже Стебельський, пишуть „мальчишки незнающіе филологіи“, або що вона подобає ся Полякам. Так само можна би обвинувачувати Стебельського, що „на етимологическомъ правописаніи“ винайшов славянську націю і пише дивоглядні статї.

Неуцтво Стебельського проявляє ся ярко в його погордї до народньої мови. Білозерський вірно звертає увагу на факт, що для Галичан народня мова має спеціяльно важне значінє, бо тут нарід — сила. Незнанє рідної мови на його думку причина застою Галичан на кождім полї, літературнім, суспільно-економічнім і просьвітнім. Вагу народньої мови признавали недавно тому і передові провідники москвофільського напряму, головно Дїдицький (в передмові до видання стихотворів Федьковича 1862 р.). За як найширшою автономією народнього язика виступали такі учені як Макс Міллєр і професор московського університету Юркевич.

Між творчою фантазією письменника і рідною мовою заходить тїсна звязь. Доказом сего факт, що наші письменники, пишучи по росийськи, творили річи слабі, коли їх українські твори високо артистичні. Навіть Гоголь, хоч писав виключно по великоруськи, не був задоволений морально і мав чутє, що не сповнив свого завданя і не принїс користи в тій мірі, в якій приносить рідне слово.

Славянофільство Стебельського, як виказує Білозерський, також дуже наївне і повне неясних загальників. По перше, воно багато давнїйше від братаня Шафариків з Погодіними; по друге таке величанє славянофільства Стебельським дуже мізерне в порівнаню до того, як прегарно звеличив Шевченка славянське братерство в „Посланію Шафарику“. Білозерський справедливо підносить сей вірш: „можно повѣрить, что Шафарикъ почтилъ слезами „Посланіе“, ибо едва находится другое стихотворное произведеніе (кромѣ развѣ нѣкоторыхъ куплетовъ Slávy Dcera Коляра), гдѣ бы такъ поэтически, такъ образно, съ такимъ глубокимъ почувствованіемъ и сознаніемъ великой будучности, была выражена идея славянскаго возрожденія и единенія“. Дарма однак було би шукати у Стебельського зрозуміня Шевченкової поезії. З богатої на гуманні, високі ідеї творчости нашого Кобзаря він підносить виключно патріотичну її тенденцію і то невірно й односторонно. З автора вірша „Ляхам“ Стебельський робить полякожера:

Чи не кинеш ся великий, не роскажеш їм,
Где пропавша люду доля і народний дім,
Где широка люду пісня і свободи храм —
Чи во віки нам служити ворогам-ляхам?
Цур! они Тобі сьпівают, і на днї гребут
То послїдню жменю костей, душу костей рвут.
Тую душу, що столїтям проклинала їх,
Тую душу, що із люду гробів дорогих
Гайдамаків хороводи кликала і месть
І червені луни тисла і віків нечесть.
І кайданів польских сором і страданя глуш,
Для племен сьвятої Руси, для крепацких душ[1]).

[1]) »Духови Тараса Шевченка«, Галичанин, 1867 р.

ЛЬВІВСЬКА БІБ...
АН УРСР
№ И0195430
12540

Поминаю артистичну вартість вірша, „поетичність“ таких образів як: тиснути нечесть віків, глуш страданя, рвати душу костей і иньших нїсенїтниць. Такий „поменник“ Стебельського хиба не причинить ся до звеличаня духа Шевченка, з якого він робить надто „общерусса“. Вірш доказує лиш те, що Стебельський зовсїм не розумів і не знав його творів.

На „маніфестї“ не кінчать ся у Стебельського панславістично-русофільські мрії. Він висловлював їх частїйше прозою і віршом, а навіть намагав ся написати повість, де мав розвинути ширше свої погляди на противенство двох відрубних сьвітів: західної Европи і „славянської нації“. Повість лишила ся нескінченою[1]), але в надрукованім фраґментї автор замаркував сильно її провідну гадку. Заступником західно-европейської цівілїзації зробив він Асса, розпусника, зблязованого героя тінґлів; сьвіт славянський репрезентує Іванко, шіснацятилїтнїй хлопець. Пересит і сплїн Асса дає авторови нагоду до рефлєксій на тему гнилї заходу: „Зъ-ôтки берется ôнъ, такій паразитъ загала? З г н и л о г о д у х а ц и в і л и з а ц і и. До чого довела она, тая славна культура теперѣшности? Она звалила великій храмъ юности нашои, духомъ иронїи розбила она святощи сердця. И такъ кинься отъ сихъ миліонôвъ, що ихъ обнимаешъ горячою душею, кинься отъ того народа, котрому кровъ свою даешъ, бо нѣмецкій мудрагель голоситъ, що твôй Богъ — глуздôвъ сонъ, що твоя гадка — туманъ, що твоя душа — химера, ничо!... Дивѣтся, иде поезія съ клятвою розпуки, палится страстно, поки не спалитъ, поки не загине роздертая душа въ домѣ варятôвъ або въ пропасти грѣха. Дивѣтся, ничо-ничо не лишило ся, хибань туга за святою вѣрою молодости, хибань софизма розбитого духа, хибань тое Я. — Чи се не иронія? — Отже новои жизни мѣсто хоробливого титанизма — науки, глубокои науки мѣсто поверховного образованя — псалмôвъ надѣи и мира мѣсто поезіи розпуки — здоровои философіи народа мѣсто теорій одиниць — генія, гей генія славянского, святого генія будучности, нехай огорне зболѣлу душу миліонôвъ“. (Боянъ ч. 3).

Наведений уступ апольоґії славянського ґенїя показує Стебельського знов із иньшого боку. Він не лише „син 60-ти мілїоно-

---

[1]) »Упавшій ангелъ«, Боян ч. 1—6.

вого руського народу", але і прихильник виключної славянської науки з примішкою антикультурної тенденції взагалї. Одним помахом пера засуджує він на смерть нїмецьку фільософію, малює „страшні" наслїдки поезії. Не зістаєть ся нїчого для теперішнього чоловіка крім — туги за вірою. Европейське образованє поверховне, фільософія нездорова лиш тому, що видумують її одиниці. Аж славянська наука і фільософія, вже не одиниць, але народа, ущасливить людськість. Побіч властивих Стебельському неумотивованих парадоксів у роді тих, що нїмецький мудрагель уже тим самим, що фільосуфує, велить йому відпекувати ся народу, який він полюбив буцїм то цїлим жаром своєї душі, він зі славянофільських ідей присвоїв собі і то лиш як неясний загальник, погляд на „гніеніе Европы", висказаний у перве Шевирьовим 1841 р. в його статї „Взглядъ русскаго на образованіе Европы"[1]). Приятель Поґодіна хоче рівнож замкнути ся китайським муром перед західною Европою. Захід на його думку „человѣкъ, носящій въ собѣ злой, заразительный недугъ". Шевірьов говорить про гниль заходу в добрій вірі. Він одушевлений славянофіл, гордий великою полїтичною і культурною ролею сходу, себ то у нього Росії. У нього Росія має свої „начала": православє, царизм і почутє своєї народности. Погляд Шевірьова був принятий і голошений пізнїйшими славянофілами росийськими з ріжними модіфікаціями і поглубленєм. Однак братя Аксакови, Киреєвський, Філїпов, Кошелев і иньші славянофіли 50-тих і 60-их років заступали ся за народність у науцї і „русское возврѣніе", за фільософію, основану на народній підвалинї[2]), опираючись на глубокім знаню історії свого народу і народної великоруської творчости. З того матеріялу хотїли вони винайти нові „начала" для житя с в о є ї нації. Вони не говорили, яко люди вчені, розумні про славянський, але про великоруський нарід. При своїй нехіти до західноевропейської цивілїзації, що випливала з глубших, патріотичних причин, вони не вважали її поверховною, безвартною. Се були переважно люди гуманні, любили горячо своє і шанували чуже. Деякі з них, прим. Самарін, хилили ся вельми толєрантно до українських народних змагань,

---

[1]) »Москвитянинъ 1841, ч. 1, гл. Энгельгардтъ, Ист. русс. литер. XIX ст., т. I, ст. 523.

[2]) Сего жадав передовсїм И. В. Кирѣевскій в розвідцї: »О необходимости новыхъ началъ для философіи«.

признавали нашому народови право до самостійного розвою, хоч із великоруського становища. Зрештою не всі славянофіли стояли за народню великоруську відрубність у суспільнім житю і літературі. Ліберальнійші з них виступали против пересадної ексклюзивности. Константин Аксаков звертав увагу редакції „Русской Бесѣды“, що „русское воззрѣніе“ не якесь осібне, виключне, але воно заразом загальнолюдське.

Славянофільство Стебельського крайно вбоге на дійсні погляди, не самостійне, а до того ще войовниче, шовіністичне:

Ребята народа! Славянска свобода
И Богъ Славянскій — Руси кладъ!
А Богъ и свобода святаго народа
Чертоги міра развалятъ.

Маємо тут і славянську свободу і славянського Бога і сьвятий славянський нарід, що валить „чертоги міра“. В дальшій части вірша поет апотеозує знану нам уже славянську науку і громить Европу (Боянъ ч. 12). Щасливійше звеличив Стебельський „единство“ руського народу в знаній пісні „На погибель“ (Боянъ ч. 2). Сей вірш був і є ще тепер широко знаний завдяки свому патосови, гарній формі, а передовсім музиці Вербицького; співають його часто на празниках. Дух пісні зовсім не руський. Се радше гимн нїмецьких буршів як настроєм так і кольоритом. Поет при склянці шампана в товаристві чорнобрової веселить ся і пє на гаразд і свободу народу, звісно, загальноруського:

Гей за народъ чаша тая!
Я за народъ душу дамъ —
Що тамъ серцю до кордонôвъ!
Сердце видитъ тôлько людъ —
Пью до Руси миліонôвъ,
Пью до Руси тамъ и тутъ.

Правда, безкордонна мілїонова Русь може означати і Русь-Україну, але кінцеві слова вказують ясно русофільську тенденцію:

Отъ Урала до Вислока
На погибель ворогамъ!

В новім осьвітленю являє ся славянофільство Стебельського пізнїйше. В початку 70-тих років він був головним співробітником „Страхопуда“ і виступив тут із численними сатирично-полїтичними віршами на тему тодїшніх відносин. Замість „славянської нації“ знаходимо вже славянське царство:

И зову васъ, о Венедовъ славныи сыны!
Изъ пожара вашихъ храмовъ и изъ крови брата
Выйдетъ царство всеславянское — и то не мы,
То естъ міра евангелье, не указъ царата[1]).

Автор радить Галичанам „отжити въ геніи народа“, висьміваючи при тім теорію про рутенський 3-мілїоновий нарід:

И не кажите, что насъ мало —
Мы не Рутены, а насъ счотъ:
Отъ горъ Карпатъ до горъ Урала
Едина Русь, одинъ народъ[2]).

Та й той „счот“ йому за малий, він шукає опори і в солїдарности Славян, не всїх, бо Поляків мабуть виключає від того союза. Метою тих плянів поета є скріпленє сил Русинів у Галичинї в боротьбі против Нїмцїв. На них Галичани завели ся; сервілїстична полїтика Русинів не принесла жадних користий:

Когда терзала насъ обида,
Мы йшли во Вѣну на поклонъ,
Но честный Нѣмецъ, тотъ безъ стыда
Оставилъ намъ мертвый законъ[3]).

Тому то поет напоминає, щоб Русини перестали „смотрити на своє „я“ сквозь Нѣмцовъ призмо“ а звернули ся до Славян і у них шукали опори против „геґемоновъ“; тодї можуть спокійно сидїти і зносити напір ворогів:

---

[1]) „Передъ Седаномъ будучности«, Страхопудъ з 1872 р. ч. 5.

[2]) »Имнъ народный Страхопуда«, тамже ч. 1.

[3]) »Имнъ народный Страхопуда“, тамже ч. 1.

И най сновъ о муръ насъ тиснутъ, и най тиснутъ насъ,
Мы съ улыбкою витаймо испытанье націй,
Бо послѣдній зовъ исторіи то борьба расъ,
Кровъ отцевъ то сѣмя для грядущихъ генерацій[1]).

Маємо перед собою знов наївну „рецепту“ на всї жаданя і потреби Русинів. Вийшовши з обжаловувань Русинів о сервілїзм, бистроумний полїтик вертає властиво сам до нього, надавши тілько йому славянофільську шату. Русини мають сидїти спокійно і з усьміхом зносити „испытаніе націй“; за них зробить усе „солїдарність славянська“.

Заявляючи часто свої симпатії для славянства, Стебельський рівночасно дивить ся ворожо на Поляків. Говорячи про злуку славянського сьвіта, він нїде про них не згадує, хоч виразно не елїмінує їх із того союза. Причиною того настрою Стебельського була аґресивність Поляків. Уже з початком 60-тих років, із хвилею, коли пробудила ся між українським народом у Галичинї сьвідомість своїх народних прав, Поляки сильно станули в опозиції. Молода народовецька партія в особі своїх представителїв, Таначкевича і Климковича, мусїла міцно обстоювати за свої права і виказувати невірність і нещирість окликів на тему спільности інтересів, спільної історичної традиції, фраз про „нашу і вашу вольносьць“ і т. д. Наступив рішучий зворот у поведеню Поляків так, що вони заперечили навіть істнованє руського народу в Галичинї. Вже 1861 р. протестує Дїдицький против краківської часописи „Czas“. В віршу „Niema Rusi“, поміщенім в „Основі“ за р. 1861, він стає в оборонї рідної мови, азбуки і українсько-руського народу:

A więc niema Rusi, bo jej niema w głowie
Dziennikarzów polskich, ni w spolszczonym Lwowie!
Niema ruskiej mowy, bo nawet jej zgłoski
Zamienia polskiemi hrabia Gołuchowski.
Niema Rusi, niema! z książek ją wymażcie,
Choć jest ruskich chłopów miljonów piętnaście.
Niema Rusi, niema! choć jest i być musi
Przeciw rządom Polski wieczny protest Rusi[2]).

---

[1]) „Передъ Седаномъ будучности“.

[2]) Ист. рускои лит. О. Огоновського, II, 1, ст. 305.

Стебельський у своїх пізнійших віршах ударяє майже в той сам тон, з тою хиба ріжницею, що не зазначує єдности українського народу з галицьким, як то зробив у 60-тих роках Дїдицький, коли стояв на національнім ґрунті, піддавшись впливови нових течій. Стебельський протестує, а навіть грозить Полякам, зазначуючи притім льояльність супроти Австрії:

И мы концесіи не просимъ,
Бо нашъ то край и нашъ то домъ!
Мы вѣрны Австріи престолу,
Но геґемоновъ не стерпимъ,
И видимъ палачей крамолу
И грозны мы, хотя молчимъ!

На сьвятій землї Данила стоїть як упир сторожа Польщі. Але скований нарід протестує против ії верховодства:

И вѣчно изъ его утробы
Идетъ его къ Ляхамъ протестъ[1]).

В віршу „Єреміевъ жаль Страхопуда“[2]) він так само як Дїдицький протестує против клича „niema Rusi“:

И лояльно викидаю Русь изъ черги націй:
Хоть отъ рода въ родъ родились, Руси niema — нѣтъ!

Йде однак багато дальше і вичисляє безправства Польщі на суспільно-культурнім і політичнім полї:

Никогда насъ мати-Польща не била въ кайданы,
Никогда намъ езуиты не спивали кровъ,
Никогда намъ не ломали на церквахъ кресты,
Никогда языкъ отчизны не гонили въ горы,
Никогда на насъ шпіоны доносъ не неслы,
Никогда не жгли азбуку нашу Агеноры і т. д.

---

[1]) »Имнъ народный Страхопуда«, Страхопуд 1872, ч. 1.

[2]) Тамже, ч. 10.

Се було писано 1873 р.! Можна-б думати, що Польща зовсїм не була для Стебельського ідеалом і ojczyzno-ю, як він її називає в пізнїйших лїтах. Він протестує против ігнорованя прав Галичан навіть у польськім стихотворі в тім самім „Страхопудї“ [1]). Вірш сей вельми гарний артистичною формою, якою його руські вірші зовсїм не визначають ся. Заголовок його: „Niepoczciwy“:

I jeszcze pytasz, kto ja jestem?
Nie słyszysz jeszcze mego bicia?
Ja jestem skargą i protestem
I pośród grobów wołam życia!
I ty nie rzucaj mnie do trumny,
Bo chociaż blady, jestem żywy,
I choć helota, jestem dumny —
Ja jestem Rusin niepoczciwy.

I pytasz, gdzie ta Ruś w kajdanach?
Wszak znasz mych ojców pięć stuleci!
Więc patrz na Ruś we stu kurhanach,
A poznasz ojców moich dzieci!
I sługa-cham ja jeszcze żyję,
Choć jestem jako lew bez grzywy,
I choć mi jarzmo zgniotło szyję,
Oddecham, Rusin niepoczciwy!

I widząc, żem nie trup, że śmiało
Podwalam, wichrzę i nurtuję,
Wyciągasz do mnie rękę śmiałą,
A ja tej ręki nie całuję!
Rzuciłeś mi pod nogi łaskę,
A ja bez wiary w nowe dziwy
Rozdarłem ci na twarzy maskę,
I veto, Rusin niepoczciwy!

I klnę się na pradziadów kości,
I wołam ci z rozpaczy zgrzytem:

---

[1]) 1873 р., ч. 16.

Ja żądam całej mej wolności!
Ja tu nie jestem parazytem!
I ja na moich kniaziów ziemi
Chcę wielki być i być szczęśliwy —
Więc precz z łaskami, panie, twemi!
Ja nie chcę, Rusin niepoczciwy!

I pośród głodu i łachmanów
Ja milczę, dziecko dawnej sławy,
Podobnie milczą skry wulkanów —
O strzeż się, panie, spiącej lawy!
Ja tobie żadnej ojców piędzi
Nie oddam sam i jakom żywy,
Protestem będę, zawsze, wszędzie,
Ja, twardy Rusin niepoczciwy!

A jeśli prawdy już nie stanie,
To z głośną skargą na mściciela
Jak sęp ja skonam w własnej ranie
Na świętej ziemi Daniela!
I jeszcze przyjdę jako mara
Ja niepoprawny, niegodziwy,
Przedrzeźniać zgłoski Belzacara
O ecce Rusin niepoczciwy!

Скілько в тім віршу щирого переконаня, а скілько поетичної фрази, сам автор певно не був би в силї сказати. Деяке сьвітло на його дїйсні погляди кидає його „Проектъ къ примиренію“, поміщений у 1 ч. „Слова“ 1871 р. Відносини руських партій супроти Поляків у тім часї не були лїпші від пізнїйших. Стебельський під впливом славянофільських кличів, може із посторонньої принуки, велить обом партіям, народовецькій і русофільській, голосити між Поляками „евангеліе“ славянської взаїмности. В Галичинї наступить тодї факт величавого значіня для цїлого Славянства, примиренє Поляків і „русскихъ“. Думку Кулїша з 1867 р., щоб не пускати молодїжи за кордон, підхоплює Стебельський, та зміняє її в користь свойого проєкту. Він потребує молодїжи для ширеня любови між Поляками. А рік опісля автор „примиренія“ пише звісні нам уже вірші в „Страхопудї“.

Таку саму недостачу послїдовности і свойого власного переконаня бачимо і в відношеню Стебельського до народної партії. Нам знаний його „маніфест“ 1867 р. і численні пізнїйші апотеози єдиного „русского“ народа. Змаганя українофільської партії він висьміяв і здавало би ся, рішучо відкинув усяку гадку про можність порозуміня з нею. Та в „проєктї“ виступив він із зовсїм иньшими поглядами. Від галицьких партій жадає т о л є р а н ц і ї, хоч сам був нетолєрантним, і позволяє великодушно істнувати і дїлати українофілам. Об'єдинене на його думку — гадка блискуча, але може відбути ся лиш при помочи м о р а л ь н о г о ц е н т р а л ї з м у. Кинувши сей загальник, він, як звичайно, не розвиває його. На доказ своєї толєрантности Стебельський хвалить змаганя українофілів: вони дїлають у добрій вірі, що зможуть у т в о р и т и окрему сїм'ю в союзї славянських народів. Далї вияснює ґенезу українофільства, що на його думку не мало спершу національного підкладу. Навіть Шевченко ридав лиш над невідрадним положенєм кріпаків. Аж у новійших часах воно передовсїм у Галичинї „стало на почву народного подвига“. Він навіть радить пособляти розвоєви малоруської мови. Обі партії мають стреміти до близше неозначеної п р а в д и. Члени їх записують ся до обох істнуючих просьвітних товариств — москвофіли до „Просьвіти“, „народовцї“ до „Руской Ради“ і „Матиці“.

З боку українофільської партії нїхто не відповів Стебельському, бо справді не було на що відповідати. При нещирій прихильности до народної справи він у дїйсности іґнорує прінціпіяльні точки пересьвідчень народовців; українську націю вони хочуть що йно утворити. Погляд на ґенезу українофільства говорить сам за себе; він тенденційний і невірний. Характеристичне при тім усім те, що сам автор, такий скорий до проєктів, не мав намїру поступати в його дусї. Таки того самого року він висьміяв у „Слові“[1]) всїх визначнїйших дїячів-народовців. Рік потім він, як звісно, попрощав ся також із „моральним централїзмом“, заявляючи знов про „единство“ руського народу від Карпат до Урала. З тої непостійности годї заключати про якісь сталі, тривкі пере-

[1]) »Слово« з 1871, ч. 79, 80, 84, 88, 90, 93 і т. д. „Фотографіи безъ головъ«.

сьвідченя у Стебельського. Писав, аби писати, або з дилєтанства, або на приказ, без своїх власних поглядів на справу[1]).

В патріотичних віршах поета з пізнїйшого часу звенить один основний акорд — доля народу, спеціяльно галицького, колишня слава і теперішний занепад Галича. Уже 1867 р. він сумував над його розвалинами[2]):

Розпав ся Галичь, а розпуки стонъ
И звôнъ оковôвъ и тяжка недоля
Спѣвали пѣсню на столѣтій сонъ.

Під впливом атмосфери витвореної „Буй-Туром“ Дїдицького Стебельський жалує також за тими часами, коли то „брящала слава на святій земли и желѣзнѣ груды на борбу пшли“. На теперішний занепад має він вельми спасенне средство: поміч скелєтів і духів:

. . . . . Збудишъ ся мати...
Иде спасенье! Зъ Галича могилъ
Скелетôвъ двигнешъ пута розбивати,
Закличешъ духôвъ, сли не стане силъ.

Потім у нього висуваєть ся на перший плян простий нарід, хоч згадує ще часи, коли Осмомисл „сидѣлъ на золотомъ престолѣ“. Люд величає він у більшім стиху[3]), де згадуючи його кривди від Поляків: панщину, аренду церков, фізичні знущаня і нужду, кінчить вірою в відродженє:

Переломиш ти окови
О безсмертний мій.

---

[1]) На поклик Стебельського до суспільности, щоб забирала голос у тій справі, появилась лиш одна допись із москвофільського табору в 6 ч. »Слова« 1871 р. Автор її модіфікує погляди Стебельського о стільки, що нетолєранцію звалює на »молодих«. Вони перші повинні подати руку до згоди. Він звертає увагу і на фінансовий бік справи і радить зілляти фонди »Просьвіти« і »Матиці«. Що до літературного питаня в Галичинї, про яке говорив і Стебельський загально, виступаючи за розвоєм української мови, автор дописи вимагає доконче розширеня в Галичинї »общерусского« літературного язика. Популярна література може бути яка будь: »тверда або мягка«, як він каже.

[2]) »Червона Русь«, Боян ч. 1.

[3]) »До народа», „Другъ“, 1875 р.

Сам поет став великим прихильником простого люду і складає в імени цілої молодої ґенерації запевненє, що працювати-ме для Руси:

Кленемся вамъ отцы сѣдыи,
Що трудъ то нашимъ естъ закономъ.
Мы хочемъ силою науки
Врагôвъ несытыхъ побѣдити,
А кто спѣшитъ до храмôвъ знанья,
То тôлько тотъ естъ Руси другъ,
Бо з Руси долгого конанья
Осталось лишъ оружье — духъ[1]).

Довгі „славословія“ на честь народу виписав поет у віршу „Русь“[2]), де підносить передовсім його заслуги коло збереженя народної мови:

О кто тогда изъ попела и спѣти
Русскіи звуки, якъ глубоки перлы
Вынѣсъ подъ стрѣхи бѣдныи, некрыты,
Щобы въ неволѣ они не завмерли?

Сучасне положенє народу в Галичині настроєю поета дуже песимістично. Він бачить на землі „русского генія“ з надломаними крильми[3]), мару чорної розпуки. Понад нами літає чорнокрилий вампір зради, нарід лячно глядить за синами-ренеґатами:

А сыны чоломъ мѣдянымъ
Ворогамъ поклоны клонятъ!
А сыны на тактъ тиранамъ
Похороны Руси звонятъ!
А сыны князôвъ правнуки,
Якъ рабове службу служатъ,
И съ тиранами ся дружатъ,
И ковають Руси руки.

---

[1]) „З новымъ годомъ«, тамже.

[2]) »Другъ« 1874, ч. 1. Вірш сей був готовий вже 1872 р. і виголошено його тоді на деклямаційнім вечері.

[3]) »До генія Руси“, Другъ 1875.

З поетичної творчости Стебельського пізнали ми до тепер його політично-патріотичні вірші в звязку з публіцистичними статями, що тикали ся його відносин до національного питаня в Галичині, славянофільства, в кінці до польського питаня. Мало в тих творах оригінальної думки самого поета, повно противорічностий. Поетична їх вартість — мінімальна. Лиш там, де обставини самі спонукували вдарити в сильнійший тон, там і він здобуває ся на силу і патос — але в польськім язиці. Признати треба, що його інтересувала ще тоді доля свого рідного народу і він відкликував ся на питаня сучасних собі подій досить живо. В своїм таборі грав визначну ролю поміж молодою ґенерацією[1]) яко публіцист і поет. Цікаво однак, що серед того розгару поетичної діяльности в користь москвофільської партії його обвинувачувано о ярку дволичність, — о скілько справедливо, не беру ся рішати. Закидувано йому, що він є автором з'їдливих „Листів з Холма", друкованих у гумористичній часописи „Szczutek", досить вульґарних насьмішок на тему користолюбности Русинів. Цілий комізм тих листів лежав у перекручуваню і карикатуроваю руського язика. Стебельський заперечив тим поголоскам (Слово 1874, ч. 91). Як однак при тім усім вияснити собі те, що в редакції „Szczutka", де сї листи поміщувано, не було крім Стебельського жадного иньшого співробітника, що володів би руською мовою і знав галицько-руські відносини?

Я зазначив уже, що Стебельський пробував свого пера й на полї еротики. Віршів його з тої области маємо загально мало, та й ті вельми слабі. Він пише їх чистою, о скілько позволяло йому знанє, народньою мовою і не старає ся наломлювати її до „общерусской" літературної, як у патріотичних віршах. Головною прикметою тих стихів є неприродний сентименталїзм у характеристиці осіб, шабльоновість, брак людового кольориту. Автор осьпівує на

---

[1]) Стебельський брав участь і в політичних виступах своєї партії. На засїданю »Русской Ради« з 29 цьвітня 1873 р. він виголошує довшу різку промову. Закидає в ній недостачу цівільної відваги у руської суспільности, говорить із сарказмом про центральне правительство і його значінє для Славян, обурюєть ся на централїзм Німців — погляди знані нам із його віршів. Галичанам радить ширити народню просьвіту, бо народ темний і здеморалїзований (гляди зміст сеї промови: Слово 1873, ч. 49).

ріжні лади виключно дівочу тугу за милим. В віршику „Дві слези“[1]) плачуть „синьоока“ і „чорноброва“ зовсім без причини, проходжуючись при сьвітлі місяця по левадї. Білявина Маня „як калина, як малина“[2]) дожидає на левадї приїзду козака, який також тужить за нею. Наївна парафраза „Причинної“.

В пізнїйших віршах у „Боянї“ не видимо також нїякого поступу. Понад конвенціональну тугу не в силї він добачити жадного чутя в своїх героїнях і героях, не вміє з них зробити простих, руських дівчат і парубків. Замість них він малює чутливих панянок і паничів. Гуцул Василь — акція „над Черемоша водою“ — вибирає ся на Дон (!) і прощає свою дівчину Галю зовсім так, як сентиментальний герой ідилї з початку XIX в.:

Цитъ! В далекôмъ степѣ ляжу,
И травицямъ я роскажу,
Що дѣвчину маю.
Цитъ дѣвчино! по що мова?
Будь здорова! будь здорова!
Я на ярь вертаю[3]).

Подібно в „Тузї“[4]) вкладає автор в уста дівчини Галї довгий сон. Їй снять ся „померші лелії“, її несуть „ангели ночи“ в зелений гріб, круки пють її сині очи, стерають зїницю (?), соколи рвуть із сердця стон (?), роздирають душу. Те накопичене всякого рода страхів робить вірш карикатурним. Значно пізнїйше Стебельський дав нам ще одну тугу, вже свою власну. В елегії „На могилї милой“[5]) він оспівує милу, Зоню, її красу, невинність і доброту. При всїй сухости тону сей вірш в порівнаню з попередними ще найудачнїйший.

У „Боянї“ помістив Стебельський також поему в уривках п. з. „Мортон“. Говорячи про українофільство поета, я навів його жалї і нарiкання на своє пригноблене, нехіть і огірченє до сьвіта, незадоволене з тих обставин, серед яких він жив. Ми бачили, що

---

[1]) »Мета« 1863, ст. 183—184.
[2]) »Туга« — Нива, 1865.
[3]) »Романса«, Боян, ч. 1.
[4]) Тамже, ч. 4 і 5.
[5]) »Друг«, 1875.

дійсних причин до такого песимістичного настрою мав молодий поет дуже мало. Велику часть тих болів треба приписати впливови Байрона. Його твори знав Стебельський уже в ґімназії. В листї до Будеволї з 10. III 1864 він рівняє себе, а радше свій душевний стан з байронівським: „И въ хвиляхъ цихъ крайнего горя пустивємъ ся на поле фільософії, чорна мізантропія якъ оного Байрона зігнула мене“. Які твори Байрона читав поет, на певне сказати годї. „Мортон“ вказує, що мусїв знати „Чайльд-Гарольда“ і „Манфреда“. Вразлива, нервова його вдача, притім наклін до екзальтації зробили те, що Стебельський дуже сильно перейняв ся і втягнув у себе елємент песімізму, розлитий широко в сих двох творах Байрона. Не маючи справдїшніх поводів до болю, скреготу зубів і анатемованя сьвіта, мусїв він на силу робити з себе мученика, вязня закованого в кайдани прози, понурого Прометея, як називає себе самого... і апостола, невислуханого людьми: „И я зновъ наче та хмара ходжу, блуджу, скелетъ безъ житя! Я страшно завївъ ся на сьвіті; я говоривъ побратимови за святу правду, говоривъ, кричавъ, якъ Иванъ на пущі — побратими обсміяли. Я говоривъ дївчинї про правдиву поезію житя, — она не поняла. Я говоривъ родинї про моі ідеали — вони заголюкали, заголошили“. Дрібні, незначні невдачі і неповодженя, що їх мав наш мізантроп у товаристві, родинї і з дївчиною, роздмухані ним до велетенських розмірів.

Усе, що ми чули в його кореспонденції, знайдемо і в „Мортонї“, тілько ще більше прибране в байронівську шату. Незадоволений сьвітом Мортон покидає свою вітчину. Люди остогидли йому, „за любов роздавали погибель“. Розбурхане море гармонізує з його внутрішнїм несупокоєм, утихомирює біль, тугу і жаль. Море він любить:

Я люблю тебе розлогий океане!
Часомъ за мною маячитъ островъ,
Часами зрѣниця на левады гляне,
Вулканъ розгоритъ ся, и океанъ зновъ,
И знова широка арфа моря грає. (Боянъ ч. 1).

Се було-б гарне, як би було оріґінальне, та весь сей фраґмент п. з. „На морях“, се, як вказує зміст, наслїдуванє четвертої

пісні „Чайльд-Гарольда“. Байрон любив пристрасно море і змалював його незвичайно сильно і пластично в численних стансах IV пісні (пор. станси CLXXIX—CLXXXIV). Апострофа Стебельського, се майже дословна їх парафраза. Гарольд так само говорить у стансі CLXXXIV: „Я полюбив тебе океане“. Рівнож у Байрона маємо порівнане душевного настрою з вітром: „Нехай вітри свищуть! їх музика, се мельодія для мойого вуха“ (стан. 104). Наш Мортон зве його товаришем. Таке саме бажанє як Мортон, щоб на дні моря жити в обіймах русалки, висловляє Гарольд (станса 173 IV пісні).

Другий уривок „Мортона“ має заголовок „До Рима“[1]) і його жерела треба шукати також у Байрона. В IV пісні „Чайльд-Гарольда“ сильними і ядерними рисами малює славну минувшину гордого міста, згадує його славних героїв і оборонців: Брута, Суллю, Цезара, Помпея і з'ображає його сучасну сумну долю. Тепер він Ніоба народів, стоїть без вінця і без своїх дітий у нїмім болю, держачи в руках урну, давно позбавлену змісту (станса 89). Стебельський опер свою апострофу до Риму саме на тих елєґійних згадках Байрона. Він звертає ся до римського люду, аби „духів старинних не витав слезою“, був великим, стремів до відродженя:

Урны червонй рвешъ зо дна руинъ,
Зо дна руинъ не рвы батькôвъ!
Рома старая кличе въ розвалинъ.
Чого ты народе змарнѣвъ?
Чи не розбудятся замерлй дѣти,
Звалити стоголову лють?
Ромо новая! где тй неофиты?

У Байрона, що жив на початку столїтя, коли той Рим був поневолений чужою властю, і який б а ч и в і з н а в той Рим, мають строфи, посьвячені його судьбі, значінє, вони оправдані і зрозумілі. Що хоче однак від Риму наш львівський „Чайльд-Гарольд“, що мають значити ті поклики до дїланя, в імя чого і за що має бороти ся римський люд 1867 р., вже свобідний? Мав би сей фраґмент який такий змисл, як би автор говорив у переносним

[1]) »Боян«, ч. 3.

значіню про Русь і руський нарід. До такого розуміня вірша нема однак нїякої підстави.

Аби уйти як найдальше від людий і сьвіта, Мортон утїкає в лїбійську (?) пустиню, говорить тут із духами і знаходить свою давну товаришку „жарку львицю сальонів“ Аду. Вона заохочує Мортона, аби став проповідником християнської віри між Арабами, але він відкидає пропозицію. Він нї в чім не годен знайти „отради“.

В „Мортонї“ сильно підкреслена автором одна прикмета героя: зневіра в свої власні сили, пересьвідченє, що він нї до чого нездібний задля свого морального упадку. Його „я“ розбите, душа перепалена пристрастю, віра, надія і любов щезли з його серця. Тим самим не приписує Мортон вартости своїй поезії:

О товариши! розлита
Спѣванка иде до васъ...
Се поезія розбита —
Я останки тôлько спасъ.
Се останки, се могила,
Где душа тота зотлѣла,
А обнявъ ю тôлько ладъ...
Не кленѣтъ менѣ — я братъ!

Сї слова повтаряють ся постійно в рїжних модифікаціях у всїх еґзотичних творах Стебельського, руських і польських. Вже кореспонденція містить подібну скаргу: „Я морально упадав, я зводив невиннят“, — пише він Будевольї. Тому треба сій части „Мортона“ (п. з. Ляокоон II) признати вагу як щирій характеристиці власної особи поета.

Про артистичну стійність „Мортона“ нема що й говорити. Форма, мотиви, образи, назви осіб (Ада), усе те взяте живцем із Байрона. Остатнїй уривок написав автор під впливом „Манфреда“ і Міцкевичевого „Фариса“. В творі сила фраз і зворотів цїлком безтолкових: туга „роздерта“, співанка „розлита“, филя „співає“, горе „стрілило слезою“, русалка „зводить водиці на сон“, звір „гребе лоном гробів“, Мортон „обнимає волю пін“ і рве ся „в лиця гураґан“. Малюючи „лївійську“ пустиню, говорить наш автор про самум, що „верг ся“ в море, про брід лївійських гієн, срібну филю і зелену ниву на оазї. Се має бути характеристика східної природи!

Від 1867—1870 р. Стебельський не пише нічого. В тім часі він виїхав на фільософічні студії до Відня[1]). В 1869 р. був уже в Галичині і пробував на провінції, попавши в недугу. Тоді звертав ся до О. Партицького з просьбою, аби прислав йому драму „Ідаліон", яку він мав намір переробити і післати на конкурс: „Моєю цѣлью єсть, передѣлати драму такъ, щобы товариши мои спо̀знали, що я єще въ силѣ що утворити"[2]). Значить, „товариші" не вірили, аби він уже тодї міг що путнього написати. Житє Стебельського, на жаль, давало підставу до такого суду. Він без памяти кинув ся в вир мійського житя, гуляв цїлими ночами. Ставши в недовзї суплєнтом III ґімн. львівської[3]), мусїв таки того року покинути учительованє з причини занедбуваня своїх обовязків. Від тепер стає журналїстом.

Поки що талан Стебельського ще проявив ся з додатної сторони, хоч більше в польській, як у руській лїтературі. Найблизший руський твір справдї можна назвати вповнї невдатним. Се була новеля „Монах" (1870), з ярко субєктивним забарвленєм у мальованю героя. Цїле оповіданє веде автор у драматичній формі і дїлить новелю на шість розділів. В першій части змальовано празник у підгірськім селї. Орест, ґімназіяльний професор, осьвідчає ся о руку дочки господаря Олї, але вона „отвергає" його. Аж на кінцї I розділу можна дорозуміти ся, що з Олею дїє ся щось „траґічного": „широка синя хмара розбила ся, стала в дивній формі. Було то щось „въ родѣ чоловѣка зъ малою головою а зъ великимъ горбомъ". Оля скрикує несподївано, що в такій принадній появі являє ся: він, монах. Автор анї словом не зраджує, що за звязок лучить Олю з монахом; але меньше дискретний Орест не видержав і сказав нам, що тут грає ролю „глубоке горе дївоче".

В другім розділї ми опинюємо ся з „односложним" Орестом у Львові в сальонї ґрафинї Аделї, як довідаємо ся пізнїйше, „неоріґінальної марки". Хозяйка представляє ся нам Аспазією XIX в., прихильницею еманципації. Вона бажає зробити Ореста апостолом своїх стремлїнь, але „строгий Катон" не подає ся. Серед роз-

---

[1]) На фільософічнім видїлї слухав Стебельський найбільше викладів історичних і дещо з фільольоґії (лист до Партицького 16/XII 1870).

[2]) Див. Переписку О. Партицького в бібліотецї Наук. Тов. ім. Шевченка (листи Галичан).

[3]) Звістку про його іменованє маємо в »Слові« 1871 р., ч. 33.

мови членів клюбу Аделї „чертає“ ся нарештї „монах“ у дверех, просячи милостинї, губить при тім свою автобіографію, і ми сим способом знайомимо ся з героєм новелї.

Монах, се один із громади „проклятого рода поетів“. Родив ся „под розвалинами Галича“, себто в старім і непоказнім Галичі, з руської родини. Першим знаком його ґеніяльности була задума; пізнїйше „він дивился цѣлою душею, якъ межи челюстями скелетôв сидитъ фаустъ и дивится до звѣздъ, або якъ молится мадонна Мурилля“. Він на третім поверсї говорив із своїм духом і був „такъ гордъ якъ Манфредъ Байрона середъ широкихъ гôръ“. Наш ґеній перевисшує одначе гордість усїх Манфредів. Він від разу хоче намалювати такого ангела, перед яким зблїднуть усї фрески Рафаеля, а опісля навіть дорівняти Ґетому. Вислухавши всїх бажань такої незвичайної фразолюбної людини, довідуємо ся, що наш Іван дуже собі незначна фіґура: учитель рисунків у пансіонї. Він їде по лаври до Риму, кинувши Олю, закохану в ньому ученицю. Тут автор пускає знов цїлу масу невмісних і пустих фраз. Хоча ми чули, чого хоче Іван, Стебельський раптом каже йому у м и р а т и: „задивившись в камяне горе Ляокоона (?), умерти з голоду в повазї сьвященника поезії (?), обняти порох Цезарів“, і т. и.

Наслухавши ся стільки банальних „хотїнь“ нашого ґенія, довідуємо ся нарештї, щó він d e f a c t o з р о б и в і які були його правдиві стремлїня. Показуєть ся, що дуже низькі. Він „замералъ духомъ“, бо „хотѣлъ б е з ъ т р у д а творити дѣла епокальни“. Чи можливо, щоб таке бажанє висловляв ґеній, що стремить до перевисшеня Рафаеля? А далї більше: герой піддаєть ся своїм пристрастям, він безхарактерний, його поезія завмерла в кльоаках порока, „в громадѣ братьй геніевъ (!) заливалъ черва совѣсти и снилъ пьяную фантазію о екипажахъ и палатахъ“. Виходить, що Йван не то що не ґеній, але навіть не має етичної підстави, найменьшої сили волї і хоче не вінців Ґетого але е к і п а ж і в.

Сих неконсеквенцій і суперечностий Стебельський мабуть не добачає і малює Івана далї „ґеніем“. Іван іде до церкви, бачить там „чудесное явленіе“ і „засвитало перед душею“ (не в душі!) Ся женщина має бути йому моделем до задуманого „ангела“. Інакше однак склалось. Його „видѣніе“, се була любка префекта полїції, й для неї він зрадив товариство мацинистів. (Засіданє їх клюбу змалював автор фразами „кровавих“ романів нїмецьких та французських: штилєти, темна ніч, розвалини манастиря, страшні

бородаті лиця заговірників, маски і т. д.). З пятном зрадника серед ріжних пригод вертає Іван до краю і пригадує собі нараз і Олю.

Пятий розділ посьвячений розмотаню всіх тих „тайн“ і загадок, нагромаджених автором у попередніх розділах. Розвязка відбуваєть ся в поліції. Як грім з ясного неба наступає цілий переворот. Гамлєт, секретар клюбу Аделї, — се поліційний аґент. Аделя — повійниця, злодійка, особа ідентична з „видінієм“ Івана, а тим самим любовниця префекта, дочка економа, що по стратї жінки став водоносом-жебраком, покоївка дідички, нарештї ґрафиня львівська. Як deus ex machina являє ся Іван. Автор легко натякає, що він мав уже час стати патріотом між Галичанами.

Кінчить автор новелю — вінчанєм Ореста з Олею, не зазначивши анї словечком, що таке закінченє взагалї можливе. Чому, питає справедливо В. Навроцький[1]), не було весїля на початку новелї? „Ну, очевидно, інакше й цілої новелї не було-б; але за се була-б уратована льоґіка“.

І справдї, кождий, хто прочитає тих 48 сторін, здивуєть ся, звідки взяла ся у Олї разом охота йти за Ореста? Не вжеж для того тілько, щоб виратувати автора з клопоту, що з нею нарештї зробити? Бож уже в першім виступі, на стор. 4 вона знала, що її давний коханок став ся монахом і женити ся не може. На вінчаню являєть ся ненадійно Іван. По всіх знаних нам періпетіях став він тепер „апостоломъ религіи не во имя римского хреста, а во имя страждущого человѣчества“. На Олї не робить його поява дуже великого вражіня, бо вона, побачивши монаха, „вергла ся въ рамена того, до котрого доля ю завязала“ (sic!). Філянтроп монах іде голосити „євангеліє мира“, але при тім хоче чогось зовсім противного: аби „послѣдна искра духа була жолчію“, аби нею „вергати въ очи нужденному твореню чоловѣка“. Філянтроп і мізантроп в одній особі!

Вже Володимир Навроцький (op. cit. 71) в цитованій оцінці „Монаха“ виказав його літературну марноту. Він підніс слушно, що в нім нема жадної особи, яку можна-б назвати ж и в о ю, що була-б зображена психольоґічно вірно і правдиво. В поданім і розібранім змістї ми мали на се чимало доказів. Історія псевдоґе-

---

[1]) Твори Володимира Навроцького, том I, Львів, 1885: »Посмертне слово літературі »галичско-русскій«. Оцінка „Монаха“, ст. 67—72.

ніяльних змагань Івана займає в дійсности дуже мало місця і трактована побіжно. В дійсности автор гонить більше за криміналістично-романтичною сензацією. Таку ціль має вся історія з ґрафинею Аделею. Міг був її автор без шкоди для цілости зовсім опустити; тоді не потребував так штучно лучити обі части новелї, як се зробив, велячи монахови губити свій рукопис. Стиль і язик новелї крайне недбалі; здаєть ся, мов би авторови виключно ходило о те, аби свій твір зробити темним, незрозумілим. Крім знаних нам уже комбінацій слів і зворотів маємо й иньші: Оля молить ся „дрѣмотою“; Іван хоче, „щобы свѣтъ миліонами рукъ вязалъ славы котурнъ до ногъ“; він молить ся „нѣмою розпукою атеиста“; монах рішає ся утопити ся „в бродї“; хоче „збудувати найширшой любови бурной жизны жертвенникъ изъ розбитыхъ стакановъ гулянкы и спепелѣлихъ талїй газарда, и редутныхъ масокъ цинизма“ (?) і т. и.

Найбільше субєктивним, а заразом найкращим лїричним твором Стебельського є його довша поема „Молитва“. Сам автор ставив її дуже високо. В своїй статї про Федьковича він, гримаючи на руську суспільність за те, що його не цінила як слїд (висше чим Федьковича!)[1]), покликаєть ся на „hymny i modlitwy“: A my, cośmy dla was pisali hymny i modlitwy, bylibyśmy większą u was zdobyli sławę. Під „гимнами“ розуміє автор певно деякі свої патріотичні вірші, хоч ся назва не підходить до жадного з них. На затемненє слави Федьковича ледви котрий з них може числити. Лишаєть ся приглянути ся „Молитві“ (Львів, 1873).

Автор говорить просто про себе тоном повним патосу. Незвичайно сьміло й категорично узнає себе ґенїєм. Мотив, як бачимо, не новий, лиш автор інакше дивить ся тепер на свою ґеніяльність. Мортон висував її несьміло й боязко наперед; властиво був зневірений і узнавав свою поезію розбитою. Монах кінчив „заливанєм черва“ з братією ґенїями. Герой „Молитви“ вірить сильно в своє післанництво „свише“, а своїй поетичній творчости признає першорядне значінє:

На моѣмъ чолѣ сіяла
Генія печать.
Яко мечъ поднѣсъ я рамя,
И бувъ силенъ я;
И я весь бувъ яко пламя —
Се поезія.

[1]) „Gazeta narodowa“ з 9 липня 1886.

Коли попередні знані нам герої були на стілько щирі, що свій моральний упадок приписували собі самим, то наш теперішній ґеній не має на стільки отвертости. Він обвинувачує властиво Бога за свою духову і фізичну загибіль, посередно через гордість. Він постановив співати про долю батьків, Мадонну і любов і закляв ся, що сьвіт і його роскоші не відведуть його від того рішеня. Але Бог саме за се погубив його, зробив його атеістом, зрадником свого народа і завів нарештї в товариство „женщин гіен". Таким способом надав автор цїлому творови цїлком невірне осьвітленє і вже в заложеню позбавив героя найважнїйшої риси: правди. Він паде ізза такої невинної і похвальної гордости, за яку християнський Бог нїкого так страшно не карає. За любов вітчини і релїґійність Бог посилає йому Мефіста! „По божому завіту" йде герой наперед на пири фільософів. Гірше найобскурнїйшого назадника накидає ся Стебельський в тім уступі на фільософію, науку і людську думку взагалї:

И такъ обманъ то вопіющій
Они наукою прозвали,
И такъ одуръ и ложъ со глумомъ
Назвали розумомъ и умомъ.

Ум, наука се на його думку фосфор, фільософія, туман:

И лишъ Твоя премудростъ вѣчна
И безконечно безгранична!

Побіч фосфорового патосу, щоб ужити звороту автора, нема в тих словах нїчого „ґенїяльного". Крайна парадоксальність бє з кождої стрічки. На думку Стебельського цїла фільософія, вся наука без виїмка стоїть на воєнній стопі з божою премудрістю і кождий, хто ними займає ся, мусить співати „поезію порока", бути „фарисеєм" і „лже-пророком"!

В дальших строфах „Молитви" сповідає ся Стебельський із своєї апостазії від свойого народу. Поминувши зазначену мною схиблену основу твору, задля чого вся „Молитва" тратить богато на достовірности, має та часть важне значінє тим, що дає нам пізнати зміну, яка зайшла в тім часї в відносинах Стебельського до москвофільської партії. Пригадаймо собі, що він ще в тім роцї позірно сильно стоїть при своїх поглядах, зазначених у „Манїфестї". На смерть Качковського пише епітафію, називає його без-

смертним під Бескидом і прирікає берегти його заповіти[1]). Українсько-руської нації не признає в своїх віршах із 1873 р. Тимчасом „Молитва“, написана того самого року, навіяна зовсім иньшим духом, просто ворожим дотеперішнім поглядам. Свою дїяльність зве він „пиром Іюди“, „зрадників“, що за грош продали свій нарід, забувши, що Бог любить у чоловіцї волю:

И що народа имъ оковы,
И що народа плачъ и стоны,
И що широкій грôбъ батькôвъ!
Коли они, рабы мамоны,
Тебе продали безъ любови,
Тебѣ, безсмертный мôй, сказали:
За що твои батьки вмерали?
Тебе немає, ты не живъ!

Ті „раби мамони“ вливали в рани поета отрую своїх серць. Наслїдки були пагубні:

А за першимъ ядомъ пала
Память для батькôвъ,
А за другимъ погасала
Месть моя и гнѣвъ.
А дитина трета яда:
Зрада, зрада!

Таке щире, здавалось би, покаяне повинно було вести за собою і зміну в житю поета. Думав би хто, що Стебельський стає від тепер у народнїм таборі як щирий народолюбець. Однак иньша річ молити ся, а иньша дїлати. „Молитва“ не зробила його неофітом. Вияснене сього цїкавого симптому дає мимоволї сам поет: „чоловік дитина ложи і лож єму могила“.

Крім фільософії і зради свойого народу постигла поета ще одна кара. Мефісто завів його в кружок женщин, що „тїло продавали за грошї“. Тут затратив він останки духових і тїлесних сил. Одним із найкращих місць „Молитви“ є зворушлива сповідь поета із того повного упадку:

---

[1]) „За Качковським“, »Слово« 1872.

Тяжко, Господи, страдаю
На землї широкій,
І в Содомі тій безкраїй
Сам я одинокий.
І на зустріч з божим судом
Темнотою блуджу блудом
Яко дух проклятя.
За мої гріхи тяжкії
Отцурались без надії
От Іюди братя.
Страсть мене перепалила
Як Іову розранила
Гниль мерзенне тїло.

Вину грішникови прощено. Божа синява дивить ся на нього з любовю.

В „Молитві“ шукає поет точки опори для свого безпрінціпного житя і на тепер знаходить її, здається ся, в релїґії. Кажу „здаєть ся“, бо в дійсности пробиваєть ся з його твору атеізм, а що найменьше індіферентизм. Він величає силу, могучість, справедливість Бога, але чи вірить у нього і як вірить — не каже. Борба з чоловіком, людським розумом і наукою[1]) виходить таким робом на борбу з вітряками. Герой воює ні за що. Сьвітогляд науковий відкидає, релїґійного не має. Саме в тій анархії духа, мимохіть зазначеній в остатнім творі Стебельського — вона проблискує і в попередніх — треба бачити траґізм його житя. Причиною його духового нїгілїзму не могла бути фільософія[2]), якої знаня не показує нїде, але хиба щось иньше: брак ідеалу і моральний занепад. Ті дві причини приймає й узнає потім сам поет у пізнїйших польських творах, націхованих безоглядною щирістю.

Побіч слабих сторін і тяжких хиб у композиції має „Молитва“ свою цїну, якої не мали два попередні субєктивні твори. Її

[1]) Пригадаю, що два роки пізнїйше він бажає »силою науки врагів неситих побідити« й уважає її одиноким способом для піддвигненя Галичини з упадку.

[2]) Жалї на фільософію датують ся від 1863 р., а найяркійше проявляють ся в 1865, »а все тому вина ті фільософи, що молодість мою обвили туманами, весну мою стерли, віру зробили марним фантомом для тьми, любов розвязали в недугу нервовую, веселого сина природи перетворили в крайнього мізантропа що до людей, в систематичного скептика що до відомости« (лист з 13. III. до Будевольї).

виріжняє чистий язик, мала скількість чудернацьких звороті в і конструкцій, якими так богатий „Мортон“ і „Монах“, чутє й сила в кінцевих апострофах до Бога і в иньших частях поеми, в кінці артистична будова вірша.

З „Молитвою“ наближаємо ся до третьої, найсумнійшої фази в житю Стебельського. Се був перехід поета в польський табор і з ним загуба останків народнього духа, що жили в нїм досї. Ся трета метаморфоза Стебельського не відбула ся раптово, але поволи. До половини сїмдесятих років ми, на основі його літературної дїяльности, можемо назвати його Русином. Що до його політичних переконань годї сказати щось певного. Стебельський не був уже в тім часї москвофілом у тій силї, що давнїйше, але й не був народовцем. По 73 р. він не маніфестує себе руссофілом, хоча працює в москвофільськім журналї („Другъ“). Українцем-Русином виступає він аж у 80-их роках у польських віршах і в своїх популярно-народних оповіданях, але його поведенє не має національного вигляду. Се говорить уже польський демократ.

Знайомість Стебельського з польськими літературними кругами зачала ся в 70-тім роцї[1]). Від тодї він поміщає в „Szczutk-у“ свої вірші і новелї. З тою хвилиною став Стебельський входити в ту крайне нездорову атмосферу, якою жили львівські літерати в тім часї. „Поети гинуть тут із нужди, переходять до Варшави, або витворюють тип псевдо-романтичного „Фариса“, що задурював себе аж до затрати житєвої сили шинковим гашишем[2]). Декотрі з них кінчать самовбійством або нидїють по шпиталях. До тої літературної „богеми“ належали Лям, Дзєржковский, Червєньский, Родоць і Хохлїк-Заґурский. До неї пристав тїлом і душею також і Стебельський.

Львів із усїх польських літературних центрів плекав найбільше сатиру. Галичина давала для неї найподатнїйший ґрунт. Найзнаменитшим сатириком-прозаїком був Ян Лям, ум широкий, талан великий а при тім знаменитий знавець галицьких польських відносин. Убійчим сарказмом боре ся він против заскорузлости

---

[1]) Piotr Chmielowski, Zarys najnowszej literatury polskiej (ст. 356).

[2]) Feldman, Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu, т. I, стор. 7.

і обскурантизму польської суспільности, против тупих шляхтичів, хитрих демаґоґів і нужденних аристократів“[1]). По Лямі перше місце займали сатирики-поети Родоць і Заґурский. В тім кружку, що ґрупував ся коло „Szczutka“, заснованого 1867 р. Л. Зайончковским, знайшов ся Стебельський. Талан його як поета-гумориста, не слїдний майже в руській творчости[2]), тепер дозрів і розвинув ся.

Гумористично-сатиричні вірші Стебельського не мають суспільно-культурного підкладу, що характеризує сатиру иньших гумористів (Лям, Родоць). Круг його вражінь і спостережень обмежаєть ся переважно Львовом, неґативними сторонами його житя. Матеріяльний недостаток не позволяє львівському „Фавстови“ „wyjęczyć wstęp do poematu“, але держить його цупко при землї, бо „bez pieniędzy wieszczów żądze są ironią wiekuistą“. А гроший у Львові треба, тут каварнї з кавярками, нічні спелюнки, музика, театри, маскаради, балї. Хорошї панї жадають гроший на тюлї, коронки, шалї. Мужі тягнуть ся з останнього, задовжують ся[3]). Про ідеальну любов нема що говорити. Раньґа, становище, грошї, се ґрунт:

„Jestem, pani, praktykantem...“
Śmiech się rozlał jak kaskada,
I odpowiedź to nielada:
„Cha-cha-cha! fi donc!“[4])

Все бавить ся, гуляє й вертає гусаком ранним ранком у безпритомнім станї[5]). Розтратне житє потягає за собою довги й львівський ґоґо мусить ненастанно утїкати перед лихварем. Сцена такої втеки змальована автором із правдивим драматичним хистом і поетичним полетом[6]). Як контраст тих безтямних радощів по-

---

[1]) Тамже, ст. 27.

[2]) Він дав нам два того рода прозаїчні твори, оба неорігінальні: „Два братя« (Боян, 1867), перерібка з нїмецької фарси, »Сераф і Серафина« з польської гуморески поміщеної в календари »Szczutka« за рік 1874 п. з. Filip i Filipina“.

[3]) „U Szayera“ („Humoreski“, Львів, 1878).

[4]) „Nowela lwowska“, тамже.

[5]) „Gwiazda Syberyi“.

[6]) „Żyd wieczny“.

казує нам автор нещасного нуждаря, що на садовій лавочці мріє про щастє[1]).

Таким в осьвітленю Стебельського є Львів. Провінція тим більше виглядає сумно. Все, чим галицьке містечко може почванити ся, містить ся в „штаєрамтї“, „славнім болотї“ і фіґурі пана старости-ґрафа, котрий „rządzi miastem jak padyszah“. Житє замикаєть ся в найтїснїйших границях, без висших духових потреб. Ідеальнїйші пориви в чутливих душах вироджують ся в неприродний сантименталїзм і ломлять екзистенції. „Z ciebie, mój chłopcze, zgoła nic nie będzie“, каже героєви директор ґімназії перед прогнанєм.

З пізнїйших сатир заслугують на спеціяльне виріжненє „Pieśni społeczne“. Вказують вони, що душа поета відчувала хвилями досить глубоко людську недолю, кривду і несправедливість Як би не сумні обставини, він міг стати поетом горя а не тілько безідейного житя львівських очайдухів і фанфаронів. Він посьвячує кілька теплих слів бідній дівчинї-робітниці, що піддурена нелюдом-коханцем паде і йде в сьвіт із проклятєм матери і з пятном ганьби:

Czoło moje żarła hańba,
Serce pobił żal[2]) —

заступаєть ся за злиденним дїтарієм, якого сили виссано за нужденне винагородженє[3]). В імя потоптаної мілїтаризмом волї й ґідности чоловіка шле Стебельський Богу різке й визиваюче питанє:

I zapytam ciebie, Boże,
Gdy z podartych pól kobierca
W wieczność spłynę,
Za co dałem krew z pod serca,
Za co ginę??[4])

Літературну стійність гумореском і сатирам Стебельського признано загально. Вони визначають ся легкістю, певною ґрацією

---

[1]) „Noc majowa“.
[2]) „Szczutek“ 1883: „Pieśni społeczna“ I, ч. 47.
[3]) „Dola dyurnisty“, Szczutek 1884, ч. 2.
[4]) „Pieśni społeczne“ II, Szczutek 1882, ч. 52.

й бездоганні, як усї твори Стебельського в польськім язицї, що до стилю та язика. Фельдман підносить їх поетичність, але завважує при тім справедливо, що ними Стебельський властиво марнував свій талан. Треба однак признати й те, що до поважнїйшої дїяльности Стебельський не мав уже енергії. Місто було вбійчим не лише для його героїв, але й для нього самого. Задля ненастанного байдикованя в кружку прихильників Бакха наступив розстрій нервовий, сили фізичні точила невилїчима недуга. Зачали ся для нещасного поета днї справдї безпросьвітні. Чим дальше, тим житє ставало більшим тягарем. Цїлий ряд лїрик, що повстали в 80-их роках, малює найлїпше ту страшну безнадїйність, яка огортала Стебельського в тім часї. Рівночасно з тим, як його муки більшали, наступала рефлєксія, застановa над минулим житєм і до терпінь фізичних прилучали ся моральні. З якоюсь дивною безоглядністю, сказав би, жорстокістю ранить себе Стебельський, коле сарказмом, іронїєю, осуджує своє житє,

co bez walk i cnoty
W zatrutych kwiatów spoczywało cieniu
I co bluźnierczo grzebiąc talent złoty
Szukało sławy w zmysłów upojeniu
I w wszechpogardy wyuzdaniu zgniłem[1]).

От і дійшли ми до тої хвилї, зазначеної мною при оцїнцї „Молитви“, в котрій поет позбуває ся всякої котурновости. Він признає, що його житє було пусте, без змісту, що змарнував його, не знаючи, що значить жити по людськи, прилично[2]); та сьвідомість доводить поета до розпуки, і він кричить сердито:

Przeklnę ciebie, pedagogu:
Czemu-żeś mnie lepiej nie bił?

Свої молодечі мрії й пориви осудив тепер і висьміяв немилосерно. Ляментації й жалї про своє пригнобленє, огірченє, нехіть до сьвіта назвав „бідною позою“, „потїшними хороводами“[3]),

---

[1]) „Szczutek“ 1885, ч 35: Piekło.
[2]) Тамже, 1883, ч. 32: Improwizacya.
[3]) „Spowiedź wielkanocna“, „Szczutek“ 1882 р.

в яких не було ні крихти щирости. Властиво всім для нього була змисловість:

Cóż chcecie! ginąłem na zmysłowość grecką,
Która siłę i wolę kuła mi w kajdany.
W bakchanaljach roskoszy piłem jad jak dziecko,
Nie jak dziecko zaiste, lecz jak obłąkany![1])

Піднести ся тепер було для поета неможливе. Одиноке його бажанє — смерть:

Wielkich życia nie chcę danin,
I w nicestwie widzę kres[2]),

бо житє гірше як пекло:

A więc nie jestem w piekle kary bożej,
A więc to znowu życie! A, to gorzej!

Таким стає перед нами Стебельський у своїм найбільшім творі, віршованій новелї „Роман Зеро“[3]), писаній улюбленими автором октавами, блискучим, живим стилем[4]). Се історія новочасного артиста, розстроєного нервами, сьвідомого свойого талану, але заразом слабости своєї волї. Герой, незначного походженя, постановляє собі „зробити не богато, але щиро“. Він дійсно з початку забирає ся охотно до працї і вирізьблює хорошу статую. Однак при першій колїзії паде і піднести ся вже не годен. Пристрасть до жінки свойого добродія, ґрафа Наварецкого, чистої й невинної Янїни, веде його на дно пропасти. Мучений атаками delirium, знесилений каварняним житєм він кулькою робить конець свому житю. Сумна, але правдива консеквенція зле ужитого житя, якій і сам автор невдовзї мусїв улягти.

---

[1]) »Mnich«, »Szczutek“ 1885, ч. 49.

[2]) „Piekło“.

[3]) Львів, 1883.

[4]) П. Хмельовский бачить у тім творі вплив Міссета, в фразеольогії Словацкого й Асника (»Zarys najnowszej literatury polskiej«, ст. 356). Сам автор обстоює за оригінальністю свойого твору.

Характеристика героя не свобідна від блудів. На самім початку Зеро стає перед нами як декадент і таким хоче змалювати його автор:

I żywot marny, znikczemniały, znojny
Obnażę Bogu w bolu i niesławie (ст. 1).

Ціла дальша дїяльність героя, се розвинене і умотивоване сих слів. Тимчасом автор забуває від разу, кого має перед собою, і каже про Зеро, що він:

w prochu leżąc patrzy na błękity.

Артистична карієра Романа доказує як раз противне. В ґенетичнім звязку „Роман Зеро“ не стоїть, як знаємо, відокремлений. Він споріднений з „Монахом“ і „Молитвою“. До „Мортона“ він майже не подібний хоч би тому, що той був „сальоновим байронїстом“, а теперішній герой не вірить у зневіру, житєві недогоди та духові бої двацятилїтніх молодиків. Він іронїзує і кпить собі з них. До таких Гамлєтів, як Гуґо в „Романї Зеро“, кличе тепер, аби йшли до школи, а їх терпіня радить лїчити буком.

Духову траґедію свого героя малює Стебельський на ширшім полїтично-суспільнім тлї. Для нас не буде без інтересу пізнати його погляди на минувшину, теперішність і будуччину Польщі, розвинені в тій новелї, бо відповідно до них він мусїв інакше дивити ся на польсько-руські відносини в Галичинї. Завважу, що ті погляди носять на собі позитивістичну марку. Реакція против романтизму по 1863 р. висунула серед польської суспільности всїх частин кличі „орґанїчної працї“, працї від основ, від люду. Розуміли й виконували їх ріжно, відповідно до ґрунту, на який падали і людий, що вводили їх у житє. Новеля Стебельського характеризує ту роботу на ґрунтї галицькім, а тїснїйше львівськім. Речниками її є Конколь, Туманек і Кривелло. У їх проґрамі виписано вельми богато постулятів і стремлїнь: відродженє люду, добробит, просьвіта, економічне піддвигненє мас. Туманек працює над людом і робітниками на афішу, задурює люд бомбастичними дневникарськими фразами. Конколь, адвокат, із холодним вирафінованєм робить на „орґанїчній працї“ знаменитий інтерес. Тим двом панам помагає Кривелло, великий бляґер, чоловік пустий і безідейний.

Додатними типами, що репрезентують заразом і погляди автора, є шляхтич Наварецкий та Незнайомий, батько Романа. Сї патріоти бачуть у давній Польщі чимало злого. Вони звуть Поляків лицарями, що борючи ся шаблею зогидили кровю власний дім, із свойого люду дерли шкіру, з надмірної гордости й зарозумілости топтали право. Нині вони покриті лахами стоять на сторожі трьох палат; усе таки хто зна чи не вернули би до давнійшого способу житя, як би їм вернено волю. На погляд тих обох дїячів тяжкі вини предків можна змити лиш осьвітою люду і працею над його економічним відродженєм, але тихою, постійною, без шуму і демаґоґії. Проґрама, як бачимо, зовсїм не глубока, в тім часї загально обговорювана і не нова. Те саме поручав автор і Русинам далеко вчаснійше.

Крізь призму польських патріотичних ідеалів став Стебельський глядїти й на полїтично-суспільні інтереси Галичан-Українців. Як польський демократ він мусїв попрощати ся зі своїм москвофільством. Одно виключало друге. Колишній ворог народовців стає тепер їх приятелем, але його симпатії корінять ся вже в польськім сьвітоглядї, а безпосередно в редакції „Szczutka“. Отже ідеальна, романтично-неясна, солодкаво-чутлива згода з Поляками:

Patrz jak Rusin-Lach się brata
W imię doli i niedoli,
I przyjdź do nas — my ci powiem
Ruskie Myr wam bratja,
My braterskiem żyjem zdrowiem[1]).

При тім автор вельми ворожо дивить ся на Нїмців і Москалїв. Тих остатнїх він, бувший прихильник обєдиненя, ненавидить страшенно під впливом польського патріотизму. Ту ненависть і релїґійну нетерпимість, негідну благородного чоловіка, рад би він розширити і між простим галицьким людом:

І той Москаль, той шизматик
Мав би тобі бути

---

[1]) „Świętojurcy“, Szczutek 1882 p.

Братом, другом, мав би тебе
З віри завернути?[1])

Те братанє Стебельського було в дійсности дуже нещире, як показала найблизша будучність. Від 1882 р. ми не чуємо від нього руського слова. Своїм виступом против Федьковича[2]) станув він раптом на становищі крайнього польського шовініста-назадника, бо заперечив навіть самостійність українсько-руської нації, оплював українсько-руську літературу, житє, найбільших поетів і письменників. Нагоду дав йому ювилей Федьковича, сьвяткованйй Буковинцями й Галичанами 1886 р. Ся статя замітна заразом як зразок критики Стебельського. Українсько-руська література, се на його думку „literatura cierpienia i stoi jeszcze na pierwszym stopniu rozwoju. W tej literaturze wyszło wszystko i wychodzi z jednego motywu.. i ten heroizm, który opromieniał postacie Kwitki-Osnowianeńki". Речене сконструоване вельми ясно! Маємо апокаліптичний „один мотив", а з нього може кождий випроваджувати, що йому до вподоби, аж до героїзму постатий Квітки. Батьками українсько-руської літератури вважає Стебельський в Галичині Шашкевича, на Україні Основяненка. З галицьких поетів він підносить Плятона Костецького, зве його „serdecznym lirykiem" і не забуває похвалити за те, що „schronił się pod chorągiew Polski". Шевченко не був артист формы. Заговоривши наконець про Федьковича, накидає ся Стебельський на українсько-руську повість, звану у нього новелею:

W nowelistyce ruskiej, do której należą szkice Fed'kowicza, wskutek chłopomanii zatraciło się wszelkie poczucie etyki... U następców Kwitki oburza nas poprostu anarchia

[1]) »До руского люду«, Львів, 1882. Сей довший вірш належить до творів популярно-просьвітних поета. З них найважнїйші ще »Ріжні цїкаві оповіданя для руских школярів« (II видане 1893 р.), що справдї дають чимало просто оповіданих повісток з історії всесьвітної, ґеоґрафії, ріжних винаходів. Инъші як: »Процесовичі«, „Божий суд на незгоду« і »До руского люду« належать до моралїзаторських оповідань, яких багато писано в 40-их і 50-их роках на тему пянства, манії процесованя, лихви, негосподарности, нерелїґійности нашого селянина. В тій своїй дїяльности був Стебельський простим наслїдувачем Моха, Трещаковського, Духновича, Данкевича і цїлої плєяди инъших письменників. Він не числить ся з тим, що пише не в сорокових, але в 80-их роках, де сьвітогляд нашого мужика не міг уже бути так наївний, аби увірив у раптову смерть двоїх дїтий задля незгоди їх батьків і материй (»Божий суд на незгоду«).

[2]) „Fed'kowicz«, статя в »Gazet-ї Narodow-ій з дня 9 липня 1886.

społeczna, która rozgrzesza podpalaczy i kanonizuje lampartki. Gdyby w XIX w. wygrał socyalizm, kwestya ruska zostałaby rozwiązaną według ewangelii Szewczenki. Podobnie nie zastanawia nas okoliczność, że nowelistyka ruska nie wyszła dotąd przez łany i burzany sioła. Najliczniejszy bowiem zastęp Rusinów wierzy w Polskę jako nacyę dla plemienia ruskiego. Се на думку автора не апостазія. Такі люди, котрі „z nadzieją lepszej przyszłości uklękli na gruzach Kapitolu polskiego“, звуть ся у нього „oświeceni Szawły“. Статя кінчить ся вульґарною лайкою.

Так виглядає прощальне слово Стебельського, „просьвітленого Савла“, до своєї суспільности й народу, якому присягав, правда, дуже давно, що буде для нього „терпіти і „співати“. Знаходимо в ній усе, на що могла здобути ся злоба найзавзятійшого противника-ретроґрада й безсоромність відступника свойого народу.

Щоб видобути ся з зачарованого кола деморалїзації, виїхав Стебельський 1886 р. до Варшави, фізично й духово цілком знищений. Тут працював переважно при „Tygodniku Ilustrowanym“ і „Kurjerze Codziennym“, але до поетичної творчости не був уже здібний[1]). Терпіня його більшали. Автор некрольоґу Стебельського цитує уривок листу, який писав поет недовго перед смертю: „Jestem niemy teraz i cichy... Dniami całemi nie wychodzę na świat szkaradny i hałaśliwy i czarny. Hoduję kwiaty, same kwiaty, i dobrze mi z tem — do czasu“[2]). Муки його мусїли бути справді нестерпні, коли він зважив ся насильно перервати нитку свойого житя 22 грудня 1891 р.

Так скінчив чоловік, що при незаперечений здібности міг був принести багато користи рідному краєви. Причин упадку поета треба шукати в обставинах часу і окруженю. Мягка, гнучка, податлива і вразлива його вдача вимагала, аби при ній стояв зав-

---

[1]) Feldman, op. cit. т. I, ст. 100. В поважнім польськім тижневнику Стебельський пише безвартні науково-критичні оцїнки (про Золю в »Upadek gwiazdy“, „Marya Konopnicka“, „Platon Kostecki“), некрольоґи (Червєньского, Сабовського), або й реферати з ріжних книжок (»Wilhelm I і Radziwiłłówna« на підставі листів опублїкованих у »Deutsche Rundschau«, »Hygiena miłości« з твору Мантеґаци) і иньші річи. Всього на всього маємо тут два вірші (»Z popiołów« і »Golgota«) і новельку »Sen i mara«.

[2]) »Gazeta Narodowa« 1891, ч. 308.

сїди хтось, хто міг був його підбадьорювати в хвилях зневіри, стягати на землю, коли він надто не числив ся з дійсністю, вказувати реальні цїли в житю. Однак поет не знайшов такого чоловіка на дорозї свойого житя. Танячкевич мав вправдї на нього вплив додатний, але виключно своїм ідеалїзмом, поетичним жаром. Зрештою його вплив паралїзувала москвофільська пропаґанда Качковського[1]). Те одушевленє, яке будив Будеволя своїми листами й дописями, нищив рівночасно Качковський своїми іронічними, глумливими висловами про українство. Сього, думаю, було досить, аби викликати у молодого хлопця душевний розлад, знеохотити його до свого народу. Москвофільство знищило народолюбні стремлїня Стебельського, але на їх місце не дало йому нїчого, бо дати не могло. Воно само засновувало ся на неетичній, хибній, штучно викликаній, відірваній від житя пропаґандї, тай служило невисоким цїлям. Сього Стебельський не міг не відчувати. Матеріяльні огляди не позволяли йому, як би навіть хотїв, зірвати звязку й виступити отверто. За панруські ідеали йому плачено грішми й протекцією, українофільством наражував ся на секатури й небезпеки. Воно вимагало безкорисного посьвяченя. Треба було лявірувати, кривити душею, аби не показати ся в темнім сьвітлї перед Лаврівськими, Заячківськими і иньшими, а заразом і перед добродієм совітником. З виходом із ґімназії він пускає фаєрверк, на перший погляд осліпляючий блиском патосу, але по близшім розглядї зовсїм не небезпечний. Маю на гадцї його „Манїфест“. Одушевленє 60-ти мілїоновим народом вийшло штучне, мов би на замовленє й таким воно лишило ся, не набравши нїколи виразнїйших рисів. Рівночасно — і се характеристичне! — він утїкає від дїйсности, очевидно не дуже принадної для нього, в країну фантазії (Мортон), або пише *народним язиком і в народнім дусї*. Тимчасом зле поведене житє мстило ся за брак ідеалу. Неврoза більшає з затратою моральною й етичною. Духова анемія родить „Монаха“ і „Молитву“.

Польонофільство Стебельського зовсїм не дивне. Промінявши раз свої молодечі мрії на великоруські, абстрактні й безжизненні „ідеали“, можна було потім брести ще крок далї та „клякнути на

[1]) Я не входжу тут у питанє, чи випливала вона з висших, благороднїйших, лиш зле зрозумілих понук, чи з дїйсно неґативних. Др. Андрій Чайківський оцїнює в своїй повісти („Власними силами«) дїяльність Качковського як ідейну, що не випливала зі злої волї. Річ се однак зглядна, наслїдки були однаково шкідливі.

польськім Капітолю". Оба поступки мають однакову вартість. Другий крок був навіть психольоґічно оправданий. Автор некрольоґу Стебельського в „Gazecie Narodowej" зазначує з натиском, що мати Стебельського була Полькою. Знаючи патріотизм Польок, кождий признасть, що його польонофільство корінило ся вже в дитячім сьвітогляді. Таким робом на вироблене хиткости й змінчивої вдачі поета впливало кілька важних чинників. Син Русина з перед 1848 р. і Польки, дістав ся в початках 60-их років, по часах безладя й хаосу 50-их років, у центр сильної боротьби двох противних напрямів. Як тут можна було мягкій, ніжній духовій орґанізації Стебельського вийти з чистим, незатроєним зневірою серцем?

Тут мають свій початок і иньші розкладові елєменти душі нашого поета. Йому підхліблями й дразнили його амбіцію, незвичайно розвинену з природи. Він непохитно вірив у свою ґеніяльність, шукав у літературах рівних собі великих індівідуалістів і знаходив спершу Байрона, яким і переймив ся, але дуже односторонно. Крім мізантропії він нічого більше в ньому не добачив. Без висшої цїли в своїх стремліннях, без дійсного замилуваня до знаня й науки[1]) тратить сили в ресторанах і каварнях. Хоч знає, що поступає зле, він не в силї піднести ся. Ся хороба волї зближує Стебельського вже з декадентами найновійшого покоління і задля того називає його Фельдман справедливо „першим декадентом Галичини" і причисляє до епіґонів романтизму.

Становище Стебельського в польській літературі не високе. Польські історики літератури присьвячують йому ледви кілька слів[2]). Тим меньшу вартість мають його руські твори, зовсім слабі що до форми. Виїмок може творити лиш „Молитва" й деякі па-

[1]) Одинокою проявою знаня Стебельського була недокінчена розвідка про 1848 р., писана з панслявістичного погляду на історію в загалї, але урвана — до фактів (Боянъ 1867). В польській літературі він дав ряд статий про ріжних письменників. Вони поверховні і не мають нїякої вартости.

[2]) Брікнер (Zarys liter. polskiej т. I) називає його одним із найздібнїйших ґумористів. Про »Романа Зеро« говорить лише кілька слів, акцентуючи в ньому вплив твору Бервінського »Don Żuan poznański«. Тільки всього. Хмельовский підносить »знаменитий, блискучий (błyskotliwy) стиль« і парадоксальність поглядів у його новелях і ґумореских. Фельдман подає найбільше: коротеньку оцїнку »Романа Зеро" й маленьку біоґрафію. Про апотеози Стебельського в некрольоґах »Dziennika Polskiego« (він працював у нїм від 1878—1884) і в „Gazecie Narodowej" нема що згадувати.

тріотичні вірші. За те як чоловік упадку й потрохи жертва невідрадних політично-суспільних і народних відносин у Галичині заслугує Стебельський на увагу. Ті прикмети виступають ярко в його поетичній і публіцистичній діяльности і ми присьвятили їм тому кілька слів. Деякі риси його романтичної вдачі тепер показують ся і у нас у найновійшій фазі нашої літератури.

Ю. Чайківський

Eh.2.034

B 5660
1992
B 5.660

ЮЛІЯН ЧАЙКІВСЬКИЙ.

ВОЛОДИМИР СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

ЖИТЄПИС І ХАРАКТЕРИСТИКА.

(Відбитка з „Літературно-Наукового Вістника“).

У ЛЬВОВІ.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.
1905.